

Quran və Sünnə işığında

SƏLƏM

onun zərər və təsirləri

Müəllif:

Dr. Səid ibn Əli ibn Vahf əl-Qahtani

Tərcümə:

Aydın Salehli

Səid ibn Əli ibn Vahf əl-Qahtaninin əsərləri silsiləsi

**“Quran və Sünnə işığında sələm,
onun zərər və təsirləri”**

Təqdimat:

Böyük alimlər Heyətinin üzvü
Şeyx Dr. Saleh ibn Fövzan əl-Fövzan

Müəllif:

Uca Allaha möhtac bəndə
Dr. Səid ibn Əli ibn Vahf əl-Qahtani

Mərhmətli, Rəhmli Allahın adı ilə

Şeyx Səid ibn Əli əl-Qahtaninin sələmlə bağlı bu kitabını səhifələdim və gördüm ki, bu mövzuda olduqca faydalı bir kitabdır. Belə bir kitabın oxunmasına və ondan faydalanmağa ehtiyac var. Allah müəllif Şeyxi hər bir xeyirə müvəffəq etsin və yazdığı ilə ona fayda versin.

Peyğəmbərimiz Muhəmmədə Allahın salavatı və salamı olsun.

Saleh ibn Fövzan əl-Fövzan

Böyük alimlər Heyətinin üzvü

26/01/1431 h.

Mərhəmətli, Rəhmli Allahın adı ilə

MÜQƏDDİMƏ

Həqiqətən də həmd Allaha məxsusdur. Biz ona həmd edir, Ondan yardım və bağışlanma diləyir, nəfsimizin şərin-dən və pis əməllərimizdən Ona sığınırıq. Allah kimə hidayət verərsə, onu azdıran tapılmaz, kimi də azdırarsa, onu doğru yola yönəldən tapılmaz. Şahidlik edirəm ki, Allahdan başqa ibadət haqqına malik məbud yoxdur, O, Təkdir, Onun şəriki yoxdur, yenə şahidlik edirəm ki, Muhəmməd Onun qulu və elçisidir.

“Ey iman gətirənlər, Allahdan Ona layiq olan tərzdə qor-xun və ancaq müsəlman olduğunuz halda ölün!”¹

“Ey insanlar! Sizi tək bir candan xəlq edən, ondan zöv-cəsini yaradan və o ikisindən də bir çox kişi və qadın *törədib yer üzünə* yayan Rəbbinizdən qorxun! Adı ilə bir-birinizdən *cürbəcür şeylər* istədiyiniz Allahdan və qohumluq əlaqələrini kəsməkdən çəkinin! Həqiqətən, Allah sizə nəzarət edir”.²

“Ey iman gətirənlər, Allahdan qorxun və doğru söz danı-şın ki, O, sizin əməllərinizi islah etsin və günahlarınızı ba-ğışlasın. Kim Allaha və Onun rəsuluna itaət etsə, böyük bir uğur qazanar”.³

---

¹ “Ali İmran” surəsi, 102.

² “ən-Nisa” surəsi, 1.

³ “əl-Əhzab” surəsi, 70-71.

Sonra isə... Ən xeyirli kəlam Uca Allahın kitabı, hidayətlərin də ən xeyirlisi Muhəmmədin (Ona və ailəsinə Allahın salavatı və salamı olsun – ﷺ) hidayətidir. İşlərin isə ən pisi yeniliklərdir – hər bir yenilik bidət, hər bir bidət zəlalət, hər bir zəlalət isə Cəhənnəmdə olacaqdır.

Şəkk yoxdur ki, “Səlam, onun zərər və təhlükəli təsirləri” mövzusu olduqca önəmli mövzudur. Hər bir müsəlman onun əhkamlarını və növlərini bilməlidir ki, onlardan uzaqlaşsın. Belə ki, sələmlə iş görən adam Allaha və Onun rəsuluna qarşı müharibə aparmış olur. Mövzunun əhəmiyyətini nəzərə alaraq həm özüm, həm də mənim kimi təqsirkar bəndələr üçün Quran və Sünndən olan dəlillər əsasında sələmin əhkamlarını topladım, üstəlik sələmin zərərlərini, onun insanlara və cəmiyyətə təsirlərini bəyan etdim.

Araşdırmanı müqəddimə və beş bölüm olmaqla aşağıdakı kimi sıraladım:

Birinci bölüm: İslamdan öncə sələm. Bu da bir neçə fəslə əhatə edir:

Birinci fəsil: Sələmin lüğəti və şəri baxımdan tərifi.

İkinci fəsil: Yəhudilərdə sələm.

Üçüncü fəsil: Cahiliyyət dövründə sələm.

İkinci bölüm: İslamın sələm xüsusunda mövqeyi. Bu da bir neçə fəslə əhatə edir:

Birinci fəsil: Sələmdən çəkinmə.

İkinci fəsil: Artırma sələmi.

Birinci: Artırma sələminin tərifi.

İkinci: Artırma sələmi barədə varid olmuş bəzi dəlillər.

Üçüncü: Artırma sələminin hökmü və sələmin digər növləri.

Dördüncü: Sələmin haram buyurulmasının səbəbləri və hikmətləri.

Üçüncü fəsil: Nisyə sələmi.

Birinci: Nisyə sələminin tərfi.

İkinci: Nisyə sələmi barədə varid olmuş bəzi dəlillər.

Dördüncü fəsil: “əl-İynə” alış-verişi.

Birinci: “əl-İynə” ticarətinin tərfi.

İkinci: “əl-İynə” ticarətinin hökmü və onun pislənməsi xüsusunda varid olmuş bəzi dəlillər.

Üçüncü bölüm: Artırma və nisyənin icazəli olduğu hallar.

Birinci fəsil: Çəki ilə olmayan alış-verişlərdə artırmanın icazəli olması, həmçinin heyvanı nisyə olaraq heyvanla dəyişdirməyin icazəli olması.

İkinci fəsil: Xırdalama və onun əhkamları.

Üçüncü fəsil: Şübhələrdən uzaqlaşmağa təşviq.

Dördüncü bölüm: Müasir sələm məsələləri ilə bağlı fətvələr.

Beşinci bölüm: Sələmin zərər və təsirləri.

Son söz: Burada da ən mühüm nəticələr öz əksini tapır.

Uca Allahdan diləyirəm ki, bu kiçik əməyə bərəkət versin, onu Allahın Üzü xatirinə qəbul etsin, bu əməyi mənim əleyhimə deyil, lehimə hüccət kimi qərar versin, onunla mənə həm həyatımda, həm də ölümümdən sonra fayda versin, həmçinin onu oxuyan hər kəs üçün faydalı etsin. Şübhəsiz ki, Uca Allah

duaları qəbul edəndir, Səxavətlidir. O, bizə kifayətdir və ən gözəl Vəkildir. Uca və Əzəmətli Allahdan başqa güc, qüvvət Sahibi yoxdur.

Allahın qulu və elçisi, məxluqatın ən xeyirlisi, vəhyini etibar etdiyi kəsə – Peyğəmbərimiz Muhəmmədə, onun ailəsinə, səhabələrinə, Qiyamət gününədək onun davamçılmasına Allahın salavatı və salamı olsun.

Müəllif

Hicri 1405-ci il.

BİRİNCİ BÖLÜM: İSLAMDAN ÖNCƏ SƏLƏM

Birinci fəsil:

Sələmin lüğəti və şəri baxımdan tanınması

Birinci. Sələmin lüğəti mənası

“Sələm” sözü lüğəti mənada “artma; çoxalma” deməkdir. Uca Allah buyurur: **“Sən yer üzünü cansız görürsən. Biz ona yağmur endirdiyimiz zaman o, hərəkətə gəlib qabarır və cürbəcür gözəl bitkilər bitirir”**.¹

O həmçinin buyurur: **“Bir camaat digər bir camaatdan sayca və malca daha çox olduğu üçün andlarınızı aranızda hiylə vasitəsinə çevirirsiniz”**.²

Bu ayələrin ərəbcələrində keçən “riba” kəlməsi “sayca daha çox” mənasında işlənmişdir. Ərəb dilində “filankəs filankəsə riba etmişdir” deyimi “artırmışdır” mənasını ifadə edir.³

Sələmin əsli artırmaqdır – ya verilən şeyin özünü artırmaq, ya da onun müqabilində veriləni. Məsələn, bir dirhəm verib iki dirhəm almaq. Həmçinin haram olan ticarət növlərinə də sələm deyilir.⁴

---

¹ “əl-Fəth” surəsi, 5.

² “ən-Nəhl” surəsi, 92.

³ Bax: İbn Mənzur, “Lisan əl-Ərəb”, 14/304; İbn əl-Əsir, “ən-Nihayə”, 2/191; İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 6/51.

⁴ Nəvəvi, “Səhih Muslim”in şərh, 11/8; İbn Həcər, “Fəthul-Bari”, 4/312.

İkinci. Sələmin şəri baxımdan mənası

Şəri baxımdan sələm xüsusi şeylərin artırılmasına, o cümlədən borcun müddət müqabilində artırılmasına deyilir.

Bəzi alimlər sələmin iki şey alqı-satqı edildiyi zaman onların artırılmasına deyildiyini bildiriblər.¹

Burada hər iki növ: həm artırma sələmi, həm də nisyə sələmi nəzərdə tutulur.²

İkinci fəsil: Yəhudilərdə sələm

Şəkk yoxdur ki, yəhudilərin hiylələri var. Bir çox batil əməlləri onlar məhz hiylə gələrək edirdilər. Onlar öz peyğəmbərlərini aldatmağa çalışdılar. Onların hiylələrindən biri də sələm yemək üçün hiylə işlətmələri idi. Uca Allah bunu onlara qadağan edərək haram buyurmuşdur. Uca Allah buyurur: **“Yəhudilər zülm etdiklərinə və bir çoxlarını Allah yolundan döndərdiklərinə görə onlara halal edilmiş gözəl nemətləri haram etdik. Həm də qadağan olunmasına baxmayaraq sələm aldıklarına və haqsız yerə insanların mallarını yediklərinə görə belə etdik. Biz onlardan olan kafirlər üçün ağırılı-acılı bir əzab hazırlamışıq”**.³

---

¹ İbn Üseymin, “Şərh əl-Mumti”, 8/387.

² İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 6/52; Şəukani, “Fəthul-Qadir”, 1/294; Ömər əl-Mutrik, “Sələm və bank işləri”, səh.43.

³ “ən-Nisa” surəsi, 160-161.

İmam Hafiz İbn Kəsir demişdir: “Uca Allah yəhudilərə sələmi qadağan etmişdi. Onlar isə sələmi alıb-verməyə davam etdilər. Bunun üçün müxtəlif hiylələr gəlməyə, oxşar növlər çıxarmağa çalışdılar. Beləcə, insanların malını haqsızca yemiş oldular”.¹

Yəhudilər sələmi haram edən əmri dəyişdirərək bunun yalnız yəhudilər arasında haram olduğunu bildirmiş və iddia etmişdilər ki, yəhudi qeyri-yəhudidən sələm ala bilər. Bununla da bunu icazəli saymışdılar.

Rab adlı yəhudi rəbbani (ravvin) demişdir: “Nəsrənilərdən birinin pula ehtiyacı olduqda, yəhudi gərək onu hər tərəfdən əhatələsin, sələmi sələm üzərinə artırmaqla onu əldən salsın. Bununla da o, öz mülkündən vaz keçmədən borcunu qaytara bilməyəcək. Yaxud da götürdüyü pul, faizi ilə birlikdə onun mülklərinin dəyərinə bərabər olacaq. Bundan sonra isə yəhudi bu borcun müqabilində hakimin vasitəçiliyi ilə onun mülklərini ələ keçirəcək”.²

Uca Allahın kəlamından aydın olur ki, O, Tövratda sələmi yəhudilərə haram buyurmuşdu. Onlar isə Allahın əmrinə müxalif olaraq hiylə işlətmiş, əmri təhrif etmiş və iddia etmişlər ki, bu haramlıq yəhudilərin öz aralarında olan sələmə aiddir. Qeyri-yəhudilər ilə isə bunun haram olmadığını batilcə iddia edirdi. Bu səbəbdən də Uca Allah onları öz kitabında daha öncə qeyd etdiyim kimi, pisləmişdir.

---

¹ “İbn Kəsirin təfsiri”, 1/584.

² Ömər Süleyman əl-Əşqar, “Sələm və onun insana və cəmiyyətə təsiri”, səh.31.

Üçüncü fəsil: Cahiliyyət dövründə sələm

Cahiliyyət dövründə sələm geniş yayılmışdı. Onlar bunu böyük fayda hesab edir və güman edirdilər ki, bu onlara çoxlu qazanc gətirir. İmam Təbəri sənədi ilə öz təfsirində Mücahidin belə dediyini rəvayət etmişdir: “Cahiliyyət dövründə birinin başqasına borcu olduqda deyirdi ki, bu qədər borcun var, gecikdirsən artıracağam. O da gecikdirirdi”.¹

Cahiliyyət dövründə ən çox edilən bu idi ki, adamın borcu ödəməsinin vaxtı yetişdikdə deyilərdi ki, ya ödə, ya da borcunu artırıram. Borcunu ödəyə bilməyən borcunu müəyyən qədər artırır, bununla borcun vaxtını da bir az uzatmış olurdu.

Cahiliyyət dövründə ikiqat artırma və yaş çoxaltma sələmi də olurdu: birinin başqasına borcu olduqda vədə yetişərkən adam gəlib deyirdi ki, ya borcumu ödə, ya da artırıram. Həmin adam da imkanı olduqda borcunu ödəyər, olmadıqda isə borc aldığı heyvanın yaşı artırılırdı. Əgər onun biryaşlı dəvə borcu var idisə, borcunu artırıb ikiyaşlı dəvə edirdilər. Növbəti il yenə borc üçün gəldikdə və adam borcunu ödəyə bilmədikdə, borc dördillik dəvəyə çevrilirdi. Beləcə, onun borcu cüt-cüt artırılır və adamın borcu böyüyürdü.

Borcu qiymətli məhsullarda olan adam borcunu qaytara bilmirdisə, borc yiyəsi növbəti il onun ikiqatını istəyirdi. Növbəti il adam yenə borcu qaytara bilmirdisə, onun borcu yenedən ikiqat artırılırdı. Məsələn, borcu yüz idisə, iki yüz olurdu.

---

¹ Təbəri, “Cami əl-bəyan fi təfsir əl-Quran”, 3/67.

Növbəti il də qaytara bilmirdisə, borc dörd yüz olur və beləcə borc ödənənədək hər il artırılırdı.¹ Bu xüsusda Uca Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər, qat-qat artırılmış sələmi yeməyin! Allahdan qorxun ki, bəlkə nıcat tapasınız.”**²

Az öncə qeyd etdim kimi, cahiliyyət dövründə sələm borc sahibinin əldə etdiyi gəlirlərindən hesab olunurdu. Adam heç fikirləşmirdi ki, bununla o qardaşına zərər vermiş, onu kasıblatmış olurdu. Əsas fikri o idi ki, çoxlu gəlir əldə etsin. Hətta bu başqasının həlak olmasına səbəb olsaydı belə, o bundan əl çəkmirdi. Bu da cahiliyyət dövrü insanların əməl və əxlaqca pis insanlar olması səbəbindən idi – Uca Allahın onları üzərində yaratdığı fitrəti dəyişdirmişdilər. Onlar elə bir cəmiyyətdə yaşayırdılar ki, orada hərc-mərclik hökm sürür, rəzilliklər və başqalarına hörmət qoymamaq hökm sürürdü. Kiçiklər böyüklərə hörmət qoymur, varlılar kasıbları nəzərə almır, böyüklər də kiçiklərə mərhəmət göstərmirdilər. Onlar öz sərxoşluqları içində veyil-veyil dolaşırdılar.

Ancaq əfsuslar olsun ki, sələm ilkin cahiliyyət dövründə qalmadı. İndi o İslamı, hətta Allahın şəriəti ilə yer üzündə hökm verdiyini iddia edən cəmiyyətlərdə də geniş yayılmışdır. Hər bir müsəlman Allahın əmrlərini yerinə yetirməli, Onun hökmlərini həyata keçirməlidir. Müsəlman olduğunu iddia edib sələmlə iş görənlərə isə ilk öncə nəsihət etməli, onu bu böyük günahdan çəkindirməli, ona deməliyik ki, “Sən Qurani-Kərim nazil edilməmişdən öncəki, Muhəmmədin peyğəmbər göndərilməsindən öncəki cahiliyyət dövrünə qayıtmısan”.

---

¹ Təbəri, “Cami əl-bəyan fi təfsir əl-Quran”, 4/59; Şəukəni, “Fəthul-Qadir”, 1/294; İmam Malik, “Muvatta”, 2/672; Zərqaninin şərh, 3/324.

² “Ali İmran” surəsi, 130.

İKİNCİ BÖLÜM: İSLAMIN SƏLƏM XÜSUSUNDA MÖVQEYİ

Birinci fəsil: Sələmdən çəkəndirmə

Quran və Sünnədə sələmdən çəkəndirən bir çox dəlillər mövcuddur. Kim Allahın kitabı və Rəsulullahın sünnəsi kimi iki saf mənbəni götürərək onlara tabe olarsa, uğur qazanmış olar. Kim də onlardan üz döndərsə, onun həyatı sıxıcı olar, Qiyamət günü də o kor olaraq həşr olunar. Gəlin Quran və Sünnədə varid olmuş bəzi dəlillərlə tanış olaq. Allah yardımçımız olsun, biz Ona təvəkkül edirik.

1) Uca Allah buyurur: *“Sələm yeyənlər qəbirlərindən şeytan vurmuş dəlinin qalxdığı kimi qalxarlar. Bu onların: “Alış-veriş də sələmçilik kimidir!” – demələrinə görədir. Halbuki, Allah alış-verişi halal, sələmçiliyi isə haram etmişdir. Hər kim özünə Rəbbindən xəbərdarlıq gəldikdən sonra *sələmçiliyə* son qoyarsa, keçmişdə aldığı *sələmlər* onundur. Onun işi Allaha qalar. Kim *yənə sələmçiliyə* qayıdarsa, məhz onlar cəhənnəmlik olar və orada sürəkli qalarlar”*.¹

2) O həmçinin buyurur: *“Allah sələmi puç edər, sədəqələri isə artırar. Allah küfr və günah işlərdə israr edən kimsələri sevməz”*.²

---

¹ “əl-Bəqərə” surəsi, 275.

² “əl-Bəqərə” surəsi, 276.

3) İzzət və cəlal sahibi Allah həmçinin buyurur: **“Ey iman gətirənlər, Allahdan qorxun və əgər möminsinizsə, sələmdən qalan məbləğdən vaz keçin. Belə etməsəniz, Allahın və Onun rəsulunun sizə müharibə elan etdiyini bilin. Yox, əgər tövbə etsəniz, sərmayəniz sizindir. Nə siz zülm edərsiniz, nə də sizə zülm olunar”**.¹

* İbn Abbas demişdir: **“Bu, Peyğəmbərə ﷺ nazil olan son ayədir”**.²

4) Uca və nöqsansız Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər, qat-qat artırılmış sələmi yeməyin! Allahdan qorxun ki, bəlkə nıcat tapasınız”**.³

5) Uca Allah yəhudilərə sələmi haram buyurduqda onlar hiylə işlədərək əmri yerinə yetirmədilər. Uca və nöqsansız Allah bu xüsusda buyurur: **“Həm də qadağan olunmasına baxmayaraq sələm aldıklarına və haqsız yerə insanların mallarını yediklərinə görə belə etdik. Biz onlardan olan kafirlər üçün ağırılı-acılı bir əzab hazırlamışıq”**.⁴

6) O həmçinin buyurur: **“İnsanların var-dövləti sayəsində, artırmaq məqsədilə sələmlə verdiyiniz mal Allah yanında artmaz. Allahın Üzünü diləyərək (ixlasla) verdiyiniz zəkata gəlincə, bilin ki, bunu edənlər mallarının bərəkətini qat-qat artırırlardır”**.⁵

---

¹ “əl-Bəqərə” surəsi, 278-279.

² “Səhih əl-Buxari”, 4/314; “Səhih Muslim”, 2086.

³ “Ali İmran” surəsi, 130.

⁴ “ən-Nisa” surəsi, 161.

⁵ “ər-Rum” surəsi, 39.

7) Rəvayət olunur ki, Cabir رضي الله عنه demişdir: «Rəsulullah ﷺ səlam yeyəni, tapşıranı, yazanı və iki şahidini lənətləmiş və demişdir: **“Onlar eynidirlər”**».¹

8) Səmura ibn Cundəbdən nəql olunur ki, Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Bu gecə iki kişi gəlib məni müqəddəs yerə apar-dılar. Gedərkən *suyu* qandan olan bir çay gördük. Çayın içə-risində ayaq üstə dayanmış bir kişi, çayın ortasında da qar-şısında daşlar olan bir adam var idi. Kişi çaydan çıxmaq istə-dikdə adam daşla onun ağzından vurub kişini əvvəlki yerinə qaytarırdı. O hər dəfə çıxmaq istədikdə onu daşla vuraraq yerinə qaytarırdı. Mən soruşdum: “Bu nədir?” Dedi: “Çayda gördüyün kişi səlam yeyəndir”**.”²

9) Əbu Hureyradan رضي الله عنه nəql olunur ki, Rəsulullah ﷺ dedi: **“[Sahibini] həlak edən yeddi günahdan çəkinin”**. So-ruşdular ki: “Ey Allahın elçisi, onlar hansı günahlardır?” Dedi: **“Allaha şəriq qoşmaq, sehr, haqsız olaraq adamı qətlə yetir-mək, səlam yemək, yetimin malını yemək, döyüşdən qaçmaq, günahsız və ismətli mömin qadınları zinada ittiham etmək”**.”³

10) İbn Məsuddan رضي الله عنه nəql olunur ki, Rəsulullah ﷺ de-mişdir: **“Kim sələmi artırırsa, işinin aqibəti azalma olar”**.”⁴

11) Salman ibn Amr öz atasından رضي الله عنه nəql edir ki, o de-mişdir: **“Mən Vida həccində Rəsulullahın ﷺ belə dediyini eşit-dim: “Cahiliyyətin sələmlərinin hamısı ləğv olunur, hər kəsə**

¹ “Səhih Muslim”, 1597.

² “Səhih əl-Buxari”, 2085; “Fəthul-Bari”, 4/313.

³ “Səhih əl-Buxari”, 2765; “Səhih Muslim”, 89.

⁴ “Sünən İbn Macə”, 2279; “Səhih cəmius-sağır”, 5/120; “Səhih İbn Macə”, 2/241.

öz sərmayəsi veriləcək, nə siz zülm edəcəksiniz, nə də sizə zülm olunacaq. Cahiliyyə qanlarının hamısı ləğv olunur. Ləğv etdiyim qanlardan birincisi Haris ibn Əbdul-Muttalibin qanıdır. Onun Leys oğulları qəbiləsində süd anası var idi. Huzeyl isə onu qətlə yetirmişdi". Sonra dedi: "Allahım, çatdırdımmı?" Dedilər: "Bəli". O da üç dəfə dedi: "Allahım, şahid ol!"¹

Bu hədisdə bildirilir ki, cahiliyyə dövründən qalmış hökmlər rədd olunur. Əgər kafir biri sələm verərsə, sonra isə borcunu almadan müsəlman olarsa, o sərmayəsini götürə bilər. Sələmi (artığı) isə tərək etməlidir. İslamdan öncə etdikləri İslama görə bağışlanır, əvvəl etdiklərinə görə isə insana etiraz olunmamalıdır – Allah keçmişə bağışlayır, İslam özündən öncə edilmiş günahları silir.²

12) Əbu Hureyradan رضي الله عنه rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ﷺ demişdir: **"İnsanlar elə bir zamana yetişəcəklər ki, adam götürdüyü pulun halal, yoxsa haram olmasına önəm verməyəcək"**.³

Peyğəmbər ﷺ bununla insanları mal-dövlət fitnəsindən çəkindirir. Bu sözlər onun peyğəmbərliyinin dəlillərindəndir. Belə ki, o, öz zamanında olmayan məsələlər barədə xəbər vermişdir. Burada insanların halal-harama eyni gözlə baxacağı nəzərdə tutulur. Halal pulun götürülməsi pis bir iş deyil axı. Allah bilir.⁴

¹ "Sünən Əbu Davud", 3334; "Səhih Əbu Davud", 2852.

² "Ovnul-Məbud bişərhi Sunən Əbi Davud", 9/183.

³ "Səhih əl-Buxari", 2059.

⁴ "Fəthul-Bari", 4/297.

13) Əbu Cuheyfə öz atasından رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ nəql edir ki, “Rəsulullah ﷺ qanalma pulunu, itin gəlirini, zinakarın qazancını qadağan etmiş, döymə döyəni və döydürəni, sələm yeyəni, yedirəni və şəkil çəkəni lənətləmişdir”.¹

14) Abdullah ibn Məsuddan رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Sələmin yetmiş üç günahı vardır. Onların ən yüngülü adamın öz anası ilə zina etməsinə bərabərdir. Sələmin ən ağırısı isə müsəlman birinin namusuna toxunmaqdır.”**²

15) Mələklərin qüsl etdiyi Hənzalənin oğlu Abdullahdan rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ demişdir: **“Adamın bilərək bir dirhəm sələmi yeməsi otuz altı dəfə zina etməsindən daha pisdir”**.³

16) İbn Abbasdan رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ məhsul yetişməmişdən öncə onu satmağı qadağan etmiş və demişdir: **“Bir kənddə zina və sələm artarsa, Allahın əzabı onlara vacib olar”**.⁴

---

¹ “Səhih əl-Buxari”, 2237.

² Hakim, “əl-Mustədrak”, 2/37; Bəğavinin “Şərh-Sunnə” əsərinə haşiyə, 8/55; “Sunən İbn Macə”, 2274; “Səhih İbn Macə”, 2/27.

³ “Musnəd İmam Əhməd”, 5/225, 22303 sayılı hədis; “Silsilətul-əhadis əs-sahiha”, 2/29, 1033 sayılı hədis; Bəğavinin “Şərh-Sunnə” əsərinə haşiyə, 2/55.

⁴ Təbərani, “Mocəm əl-Kəbir”, 1/178, 460 sayılı hədis; Hakim, “əl-Mustədrak”, 2/37, 2261 sayılı hədis; əl-Beyhəqi, “Şuəbul iman”, 4/363, 5416 sayılı hədis; Albani, “Səhih ət-tərgib vət-tərhib”, 1859.

İkinci fəsil: Artırma sələmi

Birinci. Artırma sələminin tərifi

Sələmə aid olan bir malın öz cinsindən olan başqa bir malla mübadiləsi zamanı onun qiymətinə nə isə əlavə olunmasına “artırma sələmi” deyilir.¹

İkinci. Artırma sələmi ilə bağlı varid olmuş bəzi dəlillər

1) Əbu Səid əl-Xudridən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ demişdir: **“Qızılı qızılla dəyişərkən onun mislində olmalıdır – onlardan birini digərindən artıq etməyin.² Gümüşü gümüşlə dəyişərkən onun mislində olmalıdır – onlardan birini digərindən artıq etməyin. Onların nağdını nisyə ilə dəyişməyin”.**³

2) Osman ibn Əffandan rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ demişdir: **“Bir dinarı iki dinara dəyişdirməyin, bir dirhəmi də iki dirhəmə dəyişdirməyin”.**⁴

3) Əbu Səid əl-Xudridən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ demişdir: **“Qızılı qızılla, gümüşü gümüşlə, buğdanı buğda ilə, arpanı arpa ilə, xurmanı xurma ilə, duzu duzla dəyişərkən həm eyni miqdarda olmalı, həm də əlbəəl olmalıdır. Kim**

---

¹ İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 6/53; İbn Baz, “Məcmu fətava”, 19/245, 30/304; Ömər əl-Mutrik, “ər-Ribə val-muəmalət əl-məsrafiyyə”, səh.55.

² Fuad Əbdul-Baqi, “Səhih Muslimin şərh”, 3/1208.

³ “Səhih əl-Buxari”, 2177; “Səhih Muslim”, 1584.

⁴ “Səhih Muslim”, 1585.

artırırsa və ya artırılmasını tələb edərsə, sələmə girmiş olur. Bu zaman götürənlə verən eyni səviyyədə olur”.¹

4) Ubadə ibn Samitdən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ demişdir: **“Qızılı qızılla, gümüşü gümüşlə, buğdanı buğda ilə, arpanı arpa ilə, xurmanı xurma ilə, duzu duzla dəyişərkən onlar eyni miqdarda, bərabər və əlbəəl olmalıdır. Bu məhsullar müxtəlif olduqda isə əlbəəl olmaq şərti ilə istədiyiniz kimi alış-veriş edin”.**²

5) Muəmmər ibn Abdullahdan rəvayət olunur ki, bir dəfə o, öz xidmətçisinə bir saa buğa verib dedi ki, bunu sat, sonra da arpa al. Xidmətçi də gedib bir saa və bir az da artıq arpa gətirdi. O Muəmmərin yanına gəlib ona bu barədə xəbər verdikdə Muəmmər ona dedi: “Niyə belə etdin? Get, onu qaytar, yalnız onun miqdarında götür. Mən Rəsulullahın ﷺ belə dediyini eşitmişəm: **“Yeməyi yeməyə eyni miqdarda olduğu təqdirdə dəyişin”.** Bizim də yeməyimiz həmin vaxt arpa idi. Ona dedilər: “Bu onun miqdarında deyil”. Dedi: “Qorxuram ki, onun bənzəri olsun”.³

İmam Malik bu hədisi dəlil gətirərək bildirmişdir ki, buğda ilə arpa eyni cinsdəndir. Onlardan birini digəri ilə dəyişərkən miqdar fərqli olmamalıdır. Cümhurun rəyi isə İmam Malikin rəyindən fərqlidir. Cümhura görə buğda ilə arpa fərqli cinsdəndir. Ticarət əlbəəl olduğu təqdirdə fərqli miqdarda olsa belə, onları bir-biri ilə dəyişdirmək

---

¹ “Səhih Muslim”, 1584.

² “Səhih Muslim”, 1587; “Sunən Əbu Davud”, 3349-3350; “Sunən İbn Macə”, 2254.

³ “Səhih Muslim”, 1592.

olar – necə ki, buğda ilə düyünü dəyişdiririk. Cümhurun dəlillərindən biri budur ki, Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Bu növlər fərqli olarsa, əlbəəl olmaq şərtilə istədiyiniz kimi alış-veriş edin”**.¹

6) Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Arpanı daha çox arpa ilə əlbəəl dəyişdirmək olar, nisyə isə olmaz”**.²

Muəmmərdən nəql olunan öncəki hədisdə isə İmam Nəvəvinin də dediyi kimi, buna dəlil yoxdur. Çünki hədisdə buğda ilə arpanın eyni olduğu deyilmir. Bundan qorxarsa, ehtiyat üçün çəkinməlidir.³ Buna əsasən də, Allaha həmd olsun ki, burada heç bir müşkül yoxdur. Arpa ayrı bir növ hesab olunur, buğda isə ayrı. Əlbəəl olmaq şərtilə və ayrılıbmamışdan öncə haqqını almaq şərtilə onları bir-biri ilə dəyişmək olar.

7) Səid ibn əl-Museyyibdən rəvayət olunur ki, Əbu Hureyra və Əbu Səid ona nəql etmişlər ki, bir dəfə Rəsulullah ﷺ Udey oğullarının iki qardaşını Xeybəre iş üçün göndərdi, o da ona yaxşı növ xurma gətirdi. Rəsulullah ﷺ soruşdu: **“Xeybərin bütün xurmaları belədir?”** Dedi: “Vallahi ki, xeyr, ey Allahın elçisi. Biz bir saa belə xurmanı iki saa adi xurma ilə dəyişirik”. Rəsulullah ﷺ dedi: **“Belə etməyin, eyni miqdarda olmalıdır. Yaxud da bunu satın, onu alın. Tərəzi də belədir”**.⁴

---

¹ “Səhih Muslim”, 1587; Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/14; “Sunən Əbu Davud”, 3349; “Səhih Sunən Əbu Davud”, 2864; “Ovnul-Məbud”, 3/198.

² “Sunən Əbu Davud”, 3349; “Səhih Sunən Əbu Davud”, 2864; “Ovnul-Məbud”, 3/198.

³ Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/20.

⁴ “Səhih Muslim”, 1593.

8) Rəvayət olunur ki, Əbu Səid demişdir: “Bir dəfə Bilal xurma gətirib mənə də verdi. Rəsulullah ﷺ ondan soruşdu: **“Bu haradandır?”** Bilal dedi: “Bizdə zəif xurma var idi. Mən iki saa zəif xurmanı bir saa yaxşı xurmaya Peyğəmbər üçün dəyişdim. Onda Peyğəmbər ﷺ dedi: **“Axx, bu ki, ribadır¹. Belə etmə! Əgər almaq istəsən özündəkini sat, sonra al”**.”²

9) Rəvayət olunur ki, Əbu Səid əl-Xudri demişdir: “Rəsulullahın ﷺ zamanında bizlərə qarışıq növ xurma verilirdi, biz də iki saa xurmanı bir saa xurmaya dəyişdirirdik. Bundan xəbər tutan Rəsulullah ﷺ dedi: **“İki saa xurmanı bir saa xurmaya, yaxud iki saa buğdanı bir saa buğdaya, bir dirhəmi də iki dirhəmə dəyişmək olmaz”**.”³

10) Rəvayət olunur ki, Fədalə ibn Ubeydullah əl-Ənsari demişdir: “Peyğəmbər ﷺ Xeybərdə olarkən onun yanına qənimət kimi satılan, qızıl və daş-qaşla işlənmiş bir boyunbağı gətirildi. Peyğəmbər ﷺ əmr etdi ki, boyunbağının qızıl hissəsini ayırsınlar, sonra da orada olanlara dedi: **“Qızıl qızılla dəyişdirildikdə çəkirləri eyni olmalıdır”**.”⁴

11) Yenə Fədalədən belə dediyi nəql edilir: “Xeybər günü on iki dinara içərisində qızıl və daş-qaş olan bir boyunbağı aldım və onu ayırdım. Baxdım ki, onun içərisindəkilər on iki dirhəmdən artıqdır. Bu barədə Peyğəmbərdən ﷺ soruşdum, o da: **“Onu ayırmayınca satmaq olmaz”** – dedi.”⁵

¹ İbn əl-Əsir, “ən-Nihayə”, 1/195.

² “Səhih əl-Buxari”, 2201, 2202; “Səhih Muslim”, 1594.

³ “Səhih Muslim”, 1595.

⁴ “Səhih Muslim”, 1591; Nəvəvinin şərh, 11/17.

⁵ “Səhih Muslim”, 1591; Nəvəvinin şərh, 11/18.

Bu hədisdə bildirilir ki, başqa məmulatlarla birlikdə olan qızılı qızıla dəyişdirmək olmaz. Bir halda belə etmək olar ki, onu digərlərindən ayırasan. Qızıl yalnız öz miqdarında olan qızılla dəyişdirilə bilər. Başqa metalları isə istənilən kimi satmaq olar. Həmçinin gümüşü də yalnız eyni miqdarda olan gümüşlə dəyişmək olar. Habelə buğdanı buğda ilə, duzu duzla dəyişdirdikdə miqdar eyni olmalıdır. Digər sələm məhsulları da belədir. Onların hər biri ayrılmalıdır. Bu məşhur məsələ “bir ovuc acva”¹ kimi tanınır. Belə ki, bu hədisə əsasən bir ovuc acva və bir dirhəmi iki ovuc acva və iki dirhəmə dəyişdirmək olmaz. Bu, Ömər ibn əl-Xəttabdan və bəzi başqa sələflərdən nəql olunmuşdur. İmam Şafii və İmam Əhməd ibn Hənbəlin də mövqeyi belədir.²

Üçüncü. Sələmin hökmü

İmam Nəvəvi demişdir: “Müsəlmanlar ümumən sələmin haram olması xüsusunda yekdil rəydədirlər. Lakin onlar onun qaydaları və tərifi xüsusunda ixtilaf ediblər”.³

Peyğəmbər ﷺ altı şeydə sələmin haram olmasını buyurub: qızıl, gümüş, buğda, arpa, xurma və duz.

Zahirilər deyiblər ki, bu altı şeydən savayı heç bir şeydə sələm yoxdur. Onlar qiyası inkar etdikləri üçün belə deyiblər.

---

¹ Muddu acva, xurma növüdür.

² Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/17.

³ Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/9; İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 6/54-58.

Onlardan savayı bütün alimlər deyiblər ki: “Yalnız bu altı şeydə sələm olmur. Sələm onlara bənzər digər məhsullarda da olur. Belə ki, onların səbəbi eynidir”.

Alimlər sələmin altı məhsulda haram olması səbəbinin nə olması xüsusunda da ixtilaf ediblər.

Şafiilər deyiblər ki, qızıl və gümüşdəki səbəb onların qiymətidir. Ona görə də digər çəkilənlər bunun kimi olmur. Digər dörd məhsulun səbəbi isə onların qida məhsulu olmasıdır və başqa məhsullar da onun kimi olur.

Malik də qızıl-gümüş məsələsində Şafii ilə həmfikirdir. Ancaq digər dörd məhsul barəsində isə demişdir: Bunlar qida məhsulu kimi yığılıb saxlanılır.

Əbu Hənifənin məzhəbi isə belə deyir: Qızıl və gümüşdə səbəb kütlədir, digər dörd məhsulda isə çəki. Buna görə də bu digər çəkilən məhsullara da şamil olunur.

Əhmədin, Şafiinin öncəki məzhəbinin, habelə Səid ibn əl-Museyyibin rəyi isə belədir: Dörd məhsuldakı səbəb onların qida məhsulu olması və çəkilən olmasıdır. Yəni iki şərt mövcuddur.¹

İbn Teymiyyə demişdir: “Əksər səhabələr, tabiilər, dörd imam ittifaq etmişlər ki, qızıl, gümüş, buğda, arpa, xurma və kişmiş öz cinsi ilə dəyişdirildikdə eyni miqdarda olmalıdır. Çünki miqdarın eyni olmaması başqasının malını haqsız olaraq yemək hesab olunur”.²

---

¹ Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/9.

² “Fətava İbn Teymiyyə”, 20/347; “Əş-Şərhul-kəbir”, 12/11; əl-Mərdavi, “əl-İnsaf fi mərifəti-Racihi minəl-xilaf”, 12/11; əz-Zərkəşinin şərh-i, 3/414.

Alimlər yekdilliklə demişlər ki, sələm məhsullarını nisyə dəyişdirmək olmaz. Həmçinin qızıl və gümüş kimi məhsulların miqdarını da artırmaq olmaz. Onlar həm də yekdilliklə bildiriblər ki, qarşılığını almadan qızılı qızılla və ya xurmanı xurma ilə dəyişdirmək olmaz. Səbəbi oxşar olan fərqli məhsullar da belədir – məsələn, qızılı gümüşlə, buğdanı arpa ilə dəyişdirmək kimi.¹ İmam İbn Qudəmə demişdir: “Bu, Quran, Sünnə və icma ilə haram buyurulmuşdur”.²

Xülasə, qızıl və gümüşdə sələmin olması onun dəyəri səbəbindəndir. Bu İmam Əhmədin bir rəyidir və Şeyxulislam İbn Teymiyyə də bu rəyə üstünlük vermişdir.³ Onlara bənzər olan məhsullar da qızıl və gümüş kimidir. Onlarla məhsulların dəyəri hesablanır.

Digər dörd məhsula gəlincə isə eyni cinsdən olan çəki, kütlə və qida məhsulu olmanın cəm olunduğu hər bir məhsulda sələm baş verir. Məsələn, buğda, arpa, qarğıdalı, düyü, darı. İmam Əhməddən nəql olunmuş bir rəvayətə görə belədir. Şeyxulislam İbn Teymiyyə də bu rəyə üstünlük vermişdir.⁴

Kütləsi, çəkisi, dadı və qida məhsulu olmayan fərqli cinslərdən olan məhsullarda isə sələm olmur. Əksər elm əhli belə demişlər. Dənlər və bitkilər kimi.⁵

---

¹ Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/9.

² İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 6/51.

³ İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 6/56; “Fətava İbn Teymiyyə”, 29/471; “Şərhul-mumti”, 8/390; “ər-Riba val-muamələt əl-məsrafiyyə”, səh.111.

⁴ İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 6/56; “əl-Axbar əl-ilmiiyyə fi ixtiyarat Şeyxulislam İbn Teymiyyə”, səh.188; “əş-Şərhul-mumti”, 8/389; “ər-Riba val-muamələt əl-məsrafiyyə”, səh.111, 123.

⁵ İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 5/58; Şəvkani, “Neylul-Əutar”, 6/346-358.

Dördüncü. Sələmin haram buyurulmasının səbəbləri və hökmü

Müsəlman olan kəs şübhə etmir ki, izzət və cəlal sahibi Allahın əmr etdiyi və qadağa qoyduğu hər bir işdə böyük bir hikmət vardır. Həmin hikmət bizə agah olduqda bu elmə görə Allaha həmd edir, hikmətin nə olduğunu bilmədikdə isə buna görə məsuliyyət daşımırıq. Bizdən tələb olunan Allahın əmrini yerinə yetirmək, Allah və rəsulunun qadağan etdiyi işlərdən çəkinməkdir. Həmin səbəblərin bəziləri aşağıdakılardır:

- Sələm haqsızlıqdır və Allah zülmü haram buyurmuşdur.
- Qəlbi xəstə olanların yolunu kəsmək.
- Sələmdə aldatma vardır.
- Məhsulların meyarını mühafizə etmək.
- Sələm Uca Allahın yoluna ziddir.¹

---

¹ Ömər Süleyman əl-Əşqar, “ər-Riba və əsəruhu aləl-muctəməil-insəni”, səh.93.

Üçüncü fəsil: Nisyə sələmi

Birinci. Nisyə sələminin tərifi

Bu, əlavə sələmin səbəbinə ittifaq edilmiş iki cinsi dəyişdirərkən qaytarmağı gecikdirməkdir.¹

Həmçinin deyiblər ki, nisyə sələmi sələm məhsulunu öz cinsi ilə nisyə dəyişməyə deyilir.²

Daha yaxın olan isə, daha doğrusunu Allah bilir, sələm məhsulunu öz cinsindən olub-olmamasından asılı olmayaraq sələm məhsulu ilə dəyişərkən haqqının gecikdirilməsidir.

Nisyə sələmi cahiliyyə dövründə məşhur idi. Onlar öz mallarını müəyyən müddətə başqalarına verirdilər – bir şərtlə ki, hər ay onlardan müəyyən miqdar geri alacaqlar. Malın özü isə olduğu kimi qalırdı. Vədə yetişdikdə ondan öz malını tələb edirdi. Borclu malı qaytara bilmədikdə borcun miqdarı və vaxtı artırılırdı. Bu, mahiyyətə əlavə sələm olsa da ona “nisyə sələmi” deyilir. Çünki burada nisyə verilmə nəzərdə tutulur.³

İbn Abbas yalnız nisyə sələmini haram hesab edirdi və onların dövründə bu növün geniş yayılmış olmasını əsas gətirirdi. Onun dediyi rəydən dönməsi və əlavə sələmin haram olması məsələsində digər səhabələrə qoşulması barədə az sonra söhbət açacağıq. Bu xüsusda heç bir problem yoxdur. Həmd və minnət Allaha məxsusdur.

---

¹ “əl-Muqni”, 2/73; İbn Qudəmə, “əl-Muğni”, 6/63; “əş-Şərhul-mumti”, 8/427; “ər-Ribə val-muamələt əl-məsrəfiyyə”, səh.137; “Məcmu fətava İbn Bəz”, 30/305.

² “Məcmu fətava İbn Bəz”, 30/305.

³ “Təfsir əl-Mənar”, 4/124.

İkinci. Nisyə sələmi ilə bağlı varid olmuş bəzi dəlillər

Şübhə yoxdur ki, nisyə sələminin haram olması barədə ümmət arasında ixtilaf yoxdur. İxtilaf, əlavə sələmi barəsində səlahəbərlə İbn Ömər arasında olmuşdur. İbn Ömərdən bunların hər ikisi nəql olunmuşdur. İbn Abbasın həmin rəydən geri dönməsi sabitdir. O sonradan artırma sələminin haramlığı xüsusunda digər səhabələrə qoşulmuşdur.

Nisyə sələminin haramlığı isə Quran, Sünnə və icma ilə sabit olmuşdur.

Əbu Saleh rəvayət edir ki, mən Əbu Səid əl-Xudrinin belə dediyini eşitmişəm: «Dinarı dinarla, dirhəmi dirhəmlə dəyişərkən miqdar eyni olmalıdır. Kim artırırsa və ya artıqını tələb edərsə, sələmə girmiş olar”. Mən ona dedim: “İbn Abbas belə demir axı”. Dedi: “Mən İbn Abbasla görüşüb ondan soruşdum ki, sən bu söylədiyini Rəsulullahdan eşitmisən? Bəlkə izzət və cəlal sahibi Allahın kitabında buna rast gəlmisən?” O dedi: “Mən nə Rəsulullahdan ﷺ bunu eşitmişəm, nə də ki, Allahın kitabında buna rast gəlmişəm. Ancaq Usamə ibn Zeyd mənə deyib ki, Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Sələm nisyə ilə olur”**».¹

İbn Abbasdan ر.ع. nəql olunan başqa bir rəvayət belədir: «Usamə ibn Zeyd mənə xəbər verdi ki, Rəsulullah ﷺ belə demişdir: **“Sələm nisyə ilə olur”**».²

İmam Nəvəvi ر.ع. demişdir: “İbn Abbasın və İbn Ömər in etimad etdikləri Usamə ibn Zeydin ر.ع. **“Sələm nisyə ilə olur”** hədisi idi. Əbu Səidin hədisi onlara çatdıqdan sonra İbn Ömər və İbn Abbas öz rəylərindən dönüb deyiblər ki, eyni cinsləri

¹ “Səhih Muslim”, 1596; Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/25.

² “Səhih əl-Buxari”, 2178, 2179; “Səhih Muslim”, 1596.

dəyişərkən miqdar eyni olmalıdır. Muslim də onların öz rəylərindən dönməsini açıq şəkildə qeyd etmişdir. Muslimin zikr etdiyi bu hədislər dəlildir ki, nisyədən başqa əlavə sələminin haramlığı barədə varid olmuş hədis İbn Ömər və İbn Abbasa çatmamışdı. Hədis onlara çatən kimi ona tabe oldular.

Usamənin **“Sələm nisyə ilə olur”** hədisinə gəlincə, bəziləri deyiblər ki, həmin hədis bu hədislərlə hökmdən düşmüş hesab olunur. Müsəlmanların yekdil rəyi ilə əməl öz zahirinə buraxılmalıdır. Bu da həmin hədisin nəsx olunduğunu göstərir.¹

Hafiz İbn Həcər əl-Əsşaləni demişdir: “Alimlər ittifaq etmişlər ki, Usamədən nəql olunan hədis səhihdir. Lakin həmin hədislə Əbu Səidin hədisini cəm etmək xüsusunda ixtilaf ediblər. Bəziləri deyiblər ki, nəsx olunub. Ancaq nəsx ehtimalla olmur.

Bəzi alimlər isə deyiblər ki, hədisdəki “sələm yoxdur” sözünün mənası odur ki, yəni şiddətli, güclü və əzab vəd olunmuş sələm yoxdur. Ərəb dilində deyildiyi kimi: Şəhərdə Zeyddən başqa alim yoxdur. Baxmayaraq ki, həmin şəhərdə alim var. Burada kamillik nəzərdə tutulur, sözün əsli isə inkar olunmur. Usamənin hədisində əlavə sələmin haramlığı bu cür başa düşülməlidir. Əbu Səidin hədisi onun qarşısına qoyulur. Çünki sözlə buna dəlil gətirilir. Usamənin hədisi isə daha öncə qeyd etdiyimiz kimi, böyük sələmə aid olur. Daha doğrusunu Allah bilir”.²

Bütün bu qeyd olunanlardan əlavə sələmin, nisyə sələminin haram olduğu bəlli olur və bu baxımdan heç bir problem yoxdur. Həmd Allaha məxsusdur.

---

¹ Bax: Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh”, 11/25.

² “Ovnul-Məbud”, 9/336.

Dördüncü fəsil: “əl-İynə” alış-verişi

Birinci. “əl-İynə”nin tərifi

“əl-İynə” alış-verişində satıcı başqasından nişyə aldığı malı müştəriyə təslim edir, sonra isə ondan nağd qiymətə daha ucuz alır.¹

Məsələn, bir nəfər başqasına yüz riala bir il müddətinə mal satır, sonra da əlli riala həmin malı müştəridən nağd alır. Yüz rial da birinci müştərinin boynunda qalır.

İkinci. “əl-İynə” ticarətinin hökmü və onun pislənməsi xüsusunda varid olmuş bəzi dəlillər

Rəvayət olunur ki, İbn Ömər demişdir: “Mən Rəsulullahın ﷺ belə dediyini eşitmişəm: **“Sizlər əl-İynə ticarəti edə-cəyiniz, inəklərin quyruqlarından yapışacağınız, əkin-biçin-dən razı qalacağınız və cihadı tərk edəcəyiniz zaman Allah sizin üzərinizə bir zəllilik nazil edəcək və siz dininizə dönə-nədək həmin zəlliliyi sizin üzərinizdən götürməyəcək.”**²

əl-İynə ticarətinin icazəli olmamasını bir sıra alimlər, o cümlədən İmam Malik, İmam Əbu Hənifə, İmam Əhməd, əl-Hədəviyyə və bəzi şafiilər demişlər.

İmam Şəukəni رحمه الله demişdir: “Məlum məsələdir ki, əl-İynə işlədənlər bunu ticarət adlandırır. Bu zaman alıcı ilə satıcı

---

¹ “Ovnul-Məbud”, 9/336.

² “Sunən Əbu Davud”, 3462; “Ovnul-Məbud”, 9/335; “Silsilətul-əhədis əs-səhihə”, 1/15, 11-ci hədis.

razılığa gəlməmişdən öncə sələmin həqiqətini açıq şəkildə qəbul edirlər. Sonra onun adı alış-verişlə, forması isə ticarətlə dəyişdirilmişdir. Hansı ki, onların qəsdı tamamilə bu deyildir. Heç şübhəsiz, bu, Allaha qarşı hiylə və aldatmadır – hiylə işlətmək istəyən üçün bunu etmək çox asandır. Məsələn, birinə doqquz yüz doxsan doqquz dirhəm borc verir. Sonra ona parça satır və bu zaman bir dirhəm beş yüz dirhəm dəyərində olur. Peyğəmbərin ﷺ: **“Şübhəsiz ki, əməllər niyyətlərə bağlıdır”**¹ hədisi hiylələrin inkar edilməsinə əsas dəlildir. Belə bir alış-veriş etmək istəyən kəs min verib əvəzində min beş yüz istəyir. Bununla da o, borc verib gəlir əldə etmək istəyir. Bu zaman o, paltarın qiymətinin bu qədər olduğunu izhar etmiş olur. Əslində isə min verib zaman müqabilində min beş yüz əldə edir. Bu minvalla o, haram buyurulmuş bir əmələ borc və ticarət donu geyindirərək onu halallaşdırır. Əslində isə onun haramlığı aradan qalxmır, sələmin haram olmasındakı fəsad da yox olmur, əksinə, onu daha da gücləndirir və bir neçə yöndən təsdiqləmiş olur. Məsələn, sələm verəndən fərqli olaraq, belə edən kəs öz haqqını borc verdiyi kəsdən ixtiyar sahibinin əli ilə tələb edə bilir. Çünki o, hiylə ilə bağladığı müqaviləyə arxayın olur”.²

---

¹ “Səhih əl-Buxari”, 1; “Səhih Muslim”, 1907.

² “Neylul-əvtar”, 6/363.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARTIRMA VƏ NİSYƏDƏ İCAZƏ VERİLƏNLƏR

Birinci fəsil:

Artırma və nisyənin icazə verdikləri hallar

Birinci. Səbəb aradan qalxdıqda artırma icazə verilir

İmam Nəvəvi رحمته buyurur: “Alimlər icma ediblər ki, bir məhsulu digər fərqli məhsulla fərqli miqdarda və gecikmə ilə dəyişmək icazəlidir. Məsələn, qızılı buğdaya, gümüşü arpaya və digər məhsullara dəyişdirmək olar.

Həmçinin yekdildirlər ki, növlər müxtəlif olduqda, əlbəəl olmaq şərt ilə miqdarın artıq olması icazəlidir. Məsələn, bir saa miqdarında buğdanı iki saa arpaya dəyişmək olar. Bu xüsusda alimlər arasında heç bir ixtilaf yoxdur”.¹

İkinci. Çəkilməyən və ölçülməyən məhsullar arasında artırmanın icazəli olması

İmam Buxari رحمته demişdir: “Kölələrin və heyvanların nisyə dəyişdirilməsi”.²

Mən deyirəm: “Alimlər (Allah onlara rəhmət eləsin) heyvanı heyvanla nisyə dəyişdirmənin icazəli olub-olmaması barədə ixtilaf ediblər. Əksər alimlər bunun icazəli olduğunu deyiblər.

---

¹ Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/9.

² “Səhih əl-Buxari”, 2228; “Fətul-bari”, 4/419.

Onlar Abdullah ibn Amr ibn-Asdan رضي الله عنه nəql olunan hədisi əsas gətiriblər. Həmin hədisdə deyilir ki, “Rəsulullah ﷺ mənə məndə olan dəvələrlə ordu göndərməyi əmr etdi. Mən insanları dəvələrə mindirdim, ancaq bəziləri miniksiz qaldı. Sonra Rəsulullah ﷺ mənə dedi: **“Bizim üçün cavan dəvələr al ki, bu ordunun işini bitirək”**. Mən də bir dəvəmi iki-üç cavan dəvəyə dəyişdirdim. Beləcə ordunun hamısı minikli oldu. Zəkat toplandıqdan sonra da Peyğəmbər ﷺ onların haqqını ödədi”.¹

Rəvayət olunur ki, Cabir رضي الله عنه demişdir: “Bir dəfə bir kölə gəlib Peyğəmbərə ﷺ hicrət etmək üçün beyət etdi, ancaq kölə olduğunu bildirmədi. Sonra ağası gəlib onu tələb etdi. Peyğəmbər ﷺ ona dedi: **“Onu mənə sat”**. O onu iki qaradərili kölə ilə dəyişdirdi. Bundan sonra isə o, kölə olub-olmadığını soruşmadan heç kəsin beyətini qəbul etmədi”.²

Bu hədis qiymətlərinin müxtəlif olub-olmamasından asılı olmayaraq bir köləni iki köləyə dəyişdirməyin caizliyinə dəlildir. Bu ticarət nağd olduğu müddətdə alimlər onun caiz olmasına ittifaq ediblər. Digər canlılar da bunun kimidir.³

Bir kölə iki köləyə, yaxud bir dəvə iki dəvəyə nisyə dəyişdirilərsə, racih olan rəy bunun icazəli olmasıdır. Şafii məzhəbinə və cümhurun rəyinə görə belədir.⁴

Bütün bu qeyd olunanlardan bəlli olur ki, heyvanı heyvanla fərqli qiymətə nisyə dəyişdirmək olar. Səhabələrdən və tabiinlərdən nəql olunmuş bəzi rəvayətlər də buna dəlalət edir. Buxari öz “Səhih”ində demişdir:

¹ “Musnəd İmam Əhməd”, 1025; “Sunən Əbu Davud”, 3357.

² “Səhih Muslim”, 1602; Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/39.

³ “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/39.

⁴ “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/39.

1) İbn Ömər bir miniyi dörd dəvəyə dəyişməklə aldı və onu sahibindən Rabzədə təhvil götürdü.

2) Rafi ibn Xudeyc bir dəvəni iki dəvəyə dəyişdi. O onlardan birini yerindəcə ona verdi, digəri üçün isə dedi ki, “inşəAllah, sabah digərini gətirib verəcəyəm”.

3) İbn Abbas demişdir: “Ola bilsin, bir dəvə iki dəvədən daha xeyirli olsun”.

4) İbn əl-Museyyib demişdir: “Bir dəvəni iki dəvəyə dəyişmək səlam deyil. Həmçinin bir qoyunu iki qoyuna nisyə dəyişmək də səlam deyil”.¹

İkinci fəsil:

Xırdalama və onun əhkamı

Birinci. Muratələ

“Muratələ” sözünün əsl “ratl” sözündəndir. Mənası qızılı qızılla, gümüşü də gümüşlə çəkib dəyişdirməyə deyilir.²

İmam Malik demişdir: “Muratələ adlanan qızılı qızılla, gümüşü də gümüşlə dəyişməkdə qəbahət yoxdur. Əgər çəkisi eynidirsə, on dinarı əlbəəl on bir dinarla dəyişdirmək olar. Say fərqli olub çəki isə eyni olduğu təqdirdə bir qızılı iki qızılla dəyişdirmək olar. Dirhəmlər də dinar kimidir”.³

---

¹ “Səhih əl-Buxari”, 2228.

² Bax: əz-Zərqani, “İmam Malikin əl-Muvatta əsərinə şərh”, 3/284.

³ İmam Malik, “əl-Muvatta”, 2/638.

Buna əsasən də qızılı qızılla, gümüşü də gümüşlə dəyişdikdə say deyil, çəki eyni olmalıdır. Birisi on ədəd qızıl məmulatını beş ədəd qızıl məmulata dəyişdirsə və bu beş məmulatın çəkisi on məmulata bərabərdirsə, bu, icazəlidir. İmam Malik də “muratələ” dedikdə bunu nəzərdə tutur.

İkinci. Xırdalama

Şəkk yoxdur ki, insanların xırdalamağa da ehtiyacı var. Bununla onlar bir valyutanı digərinə dəyişdirirlər. Belə olduğu üçün də İslam buna da öz münasibətini bildirmiş, insanlar üçün icazəli olan və olmayan növlərin hansılar olduğunu aydınlaşdırmışdır. Xırdalama və qızılı gümüşlə dəyişmək yalnız nağd şəkildə olmalıdır.¹

Malik ibn Ovs əl-Hədisən deyir ki, bir dəfə mən dedim: “Bunu dirhəmə kim xırdalayar?” Bu vaxt Ömər ibn əl-Xəttabın yanında olan Talhə ibn Ubeydullah dedi: “Qızılını bizə göstər, sonra yanımıza gəl, xidmətçimiz gələndə gümüşlərini verək”. Bu vaxt Ömər ibn əl-Xattab dedi: “Allaha and olsun ki, xeyr. Ya onun gümüşlərini verməliyik, ya da qızılını qaytarmalıyıq. Rəsulullah ﷺ demişdir: **“Əlbəəl olmadığı təqdirdə qızılla gümüşü dəyişdirmək sələmdir. Əlbəəl olmadığı təqdirdə buğdanı buğdaya dəyişdirmək sələmdir. Əlbəəl olmadığı təqdirdə arpanı arpaya dəyişdirmək sələmdir. Əlbəəl olmadığı təqdirdə xurmanı xurmaya dəyişdirmək sələmdir”**.”²

İmam Nəvəvi رحمه الله deyir ki, alimlər demişlər: “Sələm məhsulunu sələm məhsulu ilə dəyişdirərkən nağd, əlbəəl olması şərtidir. Əgər hər iki məhsul sələm məhsuludursa, bu, belədir.

¹ “Səhih Muslim”, 1586; Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/13.

² “Səhih əl-Buxari”, 2174; “Səhih Muslim”, 1586).

Fərqi yoxdur, eyni cinsdən olsa da, məsələn, qızılı qızıla dəyişmək kimi, yaxud fərqli cinsdən olsa da, məsələn, qızılı gümüşlə dəyişmək kimi. Peyğəmbər ﷺ növlərin müxtəlif olmasının da bununla eyni olduğunu diqqətə çəkmişdir. Talhə ibn Ubeydullahə gəlincə isə o, qızılları götürüb xidmətçi gəldikdə gümüşləri vermək istəyirdi. Çünki o, bunun da digər məhsullarda olduğu kimi, icazəli olduğunu zənn etmişdi. Məsələnin hökmü isə ona çatmamışdı. Ömər ona bunun hökmünü çatdırıqda bu əməlindən çəkinmişdi".¹

Sufyan ibn Uyeynə Amrdan, o da Əbul-Minhaldan nəql edir ki, o demişdir: "Mənim bir şarikim növbəti mövsümədək – yaxud həcc mövsümünədək – nisyə gümüş satmışdı. O, yanıma gəlib bu barədə mənə xəbər verdi. Mən ona dedim ki, belə etmək olmaz. O dedi: "Mən onu bazarda satarkən heç kəs buna etiraz etmədi axı". Mən Bəra ibn Azibin yanına gəlib ondan bu barədə soruşdum. O dedi: "Peyğəmbər ﷺ Mədinəyə gəldiyində biz belə alış-veriş edərdik. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **"Əlbəəl olduqda bir qəbahət yoxdur, nisyə olduqda isə sələmdir"**. Get, Zeyd ibn Ərqamdan da soruş, o məndən də böyük ticarətlə məşğuldur. Mən onun yanına gedib soruşdum, o da mənə eynisini dedi".²

Buxari رحمه الله öz kitabında "Qızılı gümüşə əlbəəl dəyişdirmək fəslı" açmış, sonra da Əbu Bəkranın hədisini qeyd etmişdir ki, "Peyğəmbər ﷺ gümüşü gümüşə, qızılı qızıla yalnız eyni miqdarda dəyişməyi, qızılı gümüşə, gümüşü isə qızıla istədiyimiz kimi dəyişdirməyi buyurmuşdur".³

¹ Nəvəvi, "Səhih Muslimin şərhı", 11/13.

² "Səhih əl-Buxari", 2180, 2181; "Səhih Muslim", 1589.

³ "Səhih əl-Buxari", 2182.

Buxari Bəra ibn Azib və Zeyd ibn Ərqamdan da rəvayət etmişdir ki, “Peyğəmbər ﷺ qızılı gümüşə nisyə, borca dəyişməyi qadağan etmişdir”.¹

Qeyd olunan hədislərdən aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar:

1) Qızılı qızıla, gümüşü də gümüşə dəyişmək icazəlidir. Bir şərtlə ki, miqdar eyni olsun və dəyişmə əlbəəl baş versin.

2) Qızılı gümüşə, gümüşü də qızıla dəyişdirmək icazəlidir. Bir şərtlə ki, əlbəəl olsun. Miqdar isə fərqli ola bilər, yəni qızılın çəkisi gümüşdən, yaxud gümüşün çəkisi qızıldan ağır ola bilər. Sadəcə dəyişdirmə əlbəəl baş verməlidir.

3) Qızılı qızıla, gümüşü gümüşə, yaxud qızılı gümüşə, gümüşü də qızıla mütləq şəkildə borcla dəyişdirmək olmaz. Əgər bir adam qızıl valyutanı qızıl valyutaya dəyişdirmək istəyərsə, onlardan biri öz valyutasını təqdim edərsə, digəri isə: “mən bir müddət sonra sənə verərəm” deyərsə, bu icazəli deyil. Çünki bu zaman əlbəəl olma şərti mövcud olmur. Gümüşlə gümüşü dəyişdirmək də belədir. Qızılı gümüşə, gümüşü də qızıla dəyişmək də həmçinin. Bütün bu dəyişdirmə növlərində borc mütləq şəkildə qadağandır.

---

¹ “Səhih əl-Buxari”, 2180, 2181; əz-Zərqani, “Muvattanın şərh-i”, 3/282.

Üçüncü fəsil: Şübhələrdən uzaqlaşmağa təşviq

Şəkk yoxdur ki, müsəlman olan kəs hər zaman şəriətin buyurduğuna riayət etməyə həris olmalıdır. Vacibləri yerinə yetirməli, qadağalardan və bəyənilməyən əməllərdən çəkinməli, müstəhəb əməlləri yerinə yetirməlidir. Həmçinin mübah əməllərdən də halına və ehtiyacına uyğun olaraq bəzilərini götürüb, digərlərini tərk etməlidir. Eyni zamanda şübhəli əməllərdən də uzaq olmalıdır. Çünki məlum məsələdir ki, şübhəli əməllər insanı harama aparır.

Nomən ibn Bəşir əlini qulağına apararaq demişdir: “Mən Rəsulullahın ﷺ belə dediyini eşitmişəm: **“Həqiqətən halal da bəllidir, haram da. Onların arasında [halal və ya haramlığı bəlli olmayan] şübhəli şeylər vardır ki, bir çox insanlar bunu bilməzlər. Kim şübhəli şeylərdən çəkinərsə, dinini və namusunu qoruyar. Kim şübhəli şeylərə düşərsə, harama düşmüş sayılar. Onun halı qoruğun ətrafında sürüsünü otaran çobana bənzəyir ki, az qala [sürü] qoruğa girsin. Bilin ki, hər bir hökmdarın qadağa bölgəsi (qoruğu) vardır. Allahın qoruğu isə Onun qoyduğu qadağalardır (haramlardır). Bunu da bilin ki, bədəndə bir ət parçası vardır. Əgər o sağlam olarsa, bütün bədən sağlam olar. Yox, əgər o fəsada uğrayarsa, bütün bədən də fəsada uğrayar. Diqqət edin, o [ət parçası] qəlbdir”**.^{1,2}

---

¹ “Səhih əl-Buxari”, 52; “Səhih Muslim”, 1599.

² Əbu Davud *bu hədisdən savayı daha iki hədisi qeyd edərək* demişdir: “İslam dini dörd hədisin ətrafında dövr edir: bu üç hədis, bir də **“Sizlərdən biriniz özü üçün istədiyini qardaşı üçün də istəmədikcə iman gətirmiş olmaz”** hədisi.

İmam Nəvəvi demişdir: “Alimlər yekdilliklə bu hədisin əzəmətini və çoxsaylı faydalarını qeyd etmişlər. Üstəlik, bu hədisin İslamı əhatə edən hədislərdən biri olduğunu bildirmişlər. Bəziləri isə demişlər: “Bu hədis İslamın üçdə biridir. İslam dini bunun və “Əməllər niyyətlərə bağlıdır”¹ hədisinin ətrafında dövr edir”.

Həmçinin: “Kişinin İslamının gözəlliyindəndir ki, ona aid olmayan məsələləri tərk etsin”² hədisi də.

Əbu Davud demişdir: “İslam dini dörd hədisin ətrafında dövr edir: bu üç hədis, bir də: “Sizlərdən biriniz özü üçün istədiyini qardaşı üçün istəmədikcə iman gətirmiş olmaz”³ hədisi.

Həmçinin: “Dünyaya göz dikmə ki, Allah səni sevsin, insanların əlindəkinə göz dikmə ki, insanlar səni sevsin”⁴ hədisi.

Alimlər demişlər: “Bu hədisin əzəməti ondadır ki, Peyğəmbər ﷺ bu hədisdə yeməyin, içməyin, libasın və digər məsələlərin düzgünlüyünə diqqət çəkir. Hədis bildirir ki, şübhəli məsələləri tərk etmək lazımdır və bu, insanın öz dinini və namusunu qorumasına səbəbdır. Həmçinin şübhəli məsələlərə düşməkdən çəkindirir və buna qoruq misalı ilə aydınlıq gətirir. Daha sonra ən mühüm məsələni – qəlb məsələsini qeyd edir. Peyğəmbər ﷺ bildirir ki, qəlb düzəldikdə, digər əzalar da düzəlir, qəlb xarab olduqda isə digər bədən üzvləri də fəsada uğrayır.

---

¹ “Səhih əl-Buxari”, 1; “Səhih Muslim”, 1907.

² İmam Malik, “əl-Muvatta”, 3/903.

³ “Səhih əl-Buxari”, 13; “Səhih Muslim”, 45.

⁴ “Sünən İbn Macə”, 4102. İmam Nəvəvi demişdir: “Bu hədisi İbn Macə yaxşı isnadlarla rəvayət etmişdir”.

Peyğəmbərin ﷺ: “Halal da bəllidir, haram da bəllidir” – sözü bəyan edir ki, əşyalar üç qisimdir:

1) Halal olduğu bəlli olanlar. Məsələn, çörək, bal və s.

2) Haram olduğu bəlli olanlar. Məsələn, şərab, donuz əti, yalan danışmaq və s.

3) Bir də şübhəli məsələlər. Yəni halal və ya haram olması bilinməyən məsələlər. Ona görə də insanların çoxu onları və onların hökmünü bilmir. Alimlər isə onların hökmünü bilir – ya dəlillə, ya qiyasla, ya da digər üsullarla...”.¹

Hafiz İbn Həcər رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ bəzilərinin bu sözünü nəql etmişdir ki:

Bizlərdə dinin əsası bu kəlmələrdir

Həmin kəlmələr ən xeyirli insandan götürülüb:

“Şübhələri tərk et, gözü tox ol və tərk et

*sənə aid olmayanları və niyyətini düzəlt”.*²

Uca Allahdan diləyirik ki, bizi Onu qəzəbləndirəcək əməllərdən qorusun, bizi sevib razı qaldığı əməllərə müvəffəq etsin. Şübhəsiz ki, O, buna Qadirdir.

---

¹ Nəvəvi, “Səhih Muslimin şərh-i”, 11/28.

² “Fəthul Bari. Səhih əl-Buxarinin şərh-i”, 1/129.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: MÜASİR SƏLƏM MƏSƏLƏLƏRİ İLƏ BAĞLI FƏTVALAR

Birinci məsələ. Qiymətli kağızlar və onların şəri baxımdan əhkamları

Bu məsələ ilə bağlı Fiqh birliyinin belə bir qərarı vardır:

“Həmd Tək olan Allaha məxsusdur, özündən sonra heç bir peyğəmbər olmayan Elçiyə – cənabımız Muhəmmədə, onun ailəsinə və səhabələrinə Allahın saysız-hesabsız salavatı və salamı olsun.

“İslam Fiqhi birliyi”nin heyəti qiymətli kağızlar, onun şəri baxımdan əhkamları ilə bağlı araşdırmaya nəzər salmış, heyət üzvləri arasında fikir mübadiləsi aparıldıqdan sonra belə bir qərara gəlmişdir:

Birinci: Təbii ki, nağd pulların əsası qızıl və gümüşdür. Onlarda sələmin mövcudluğu şəri fiqh alimlərinin ən səhih rəyinə əsasən onların qiymətli olmasıdır. Fiqh alimlərinə görə qiymətli və dəyərli olma əsasən qızıl və gümüşlə bağlı olsa belə, yalnız onlara aid bir məsələ deyil.

Günümüzdə qiymətli kağızlar dəyərli olduğu üçün, qızıl və gümüşü əvəz edir. İnsanlar müasir dövrdə qızıl və ya gümüşlə deyil, qiymətli kağızlar vasitəsilə alış-veriş edirlər. İnsanlar qiymətli kağızlardan rahatlıqla istifadə edir və onu yığıb toplayırlar. Borclar da əsasən məhz onların vasitəsilə ödənilir. Halbuki onların dəyəri onların özündə deyil, dəyər onun xaricində olan bir məsələdir. Lakin alış-veriş zamanı insanlar

ona daha çox güvənir ki, bu da onun dəyərinin arxasındakı sirdir. Qızıl və gümüşün tədavülü zamanı sələmin səbəbi dəyərlilikdirsə, həmin səbəb qiymətli kağızlarda da mövcuddur. Bütün bunlara görə “İslam Fiqhi birliyi”nin heyəti qərara gəlmişdir ki, kağız valyutalar da özü-özlüyündə qiymətli hesab olunur. Onlar da qızıl və gümüşlə eyni hökmə daxildir. Onlardan da zəkat götürülməlidir, onlara da qızıl və gümüşdə olduğu kimi, sələm hökmləri, həm əlavə, həm də nisyə növü ilə şamil olunur. Belə ki, dəyər baxımından onlara qiyas olunur. Beləliklə, şəriətin buyurduğu bütün məsələlərdə qiymətli kağızlar qızılla və gümüşün hökmünü götürür.

İkinci: Nağd pullar qızıl və gümüş kimi qiymətli sayılır və onların da müxtəlif növləri vardır. Onları tədavülə buraxan ölkələrin müxtəlifliyinə görə həmin valyutaların da qiymətləri fərqlidir. Belə ki, Səudiyyə Ərəbistanının valyutası bir cins, ABŞ-ın valyutası isə başqa bir cins hesab olunur. Onlar kimi hər bir valyuta növü də fərqli cins hesab olunur. Qızıl və gümüş və digər qiymətli materiallarda sələmin hökmləri keçərli olduğu kimi, bütün valyuta növlərində də keçərli sayılır.

Buna əsasən də aşağıdakıları bilmək vacibdir:

a) Qiymətli kağızları da qızıl və gümüş kimi, nisyə dəyişdirmək mütləq şəkildə olmaz. Məsələn, Səudiyyə rialını başqa bir valyutaya əlbəəl olmadan nisyə dəyişdirmək olmaz.

b) Yaxud eyni cinsdən olan valyutanı nağd və ya nisyə olmasından asılı olmayaraq, əlavə fərqlə dəyişdirmək də olmaz. Məsələn, on Səudiyyə rialını on bir Səudiyyə rialına əlbəəl və ya nisyə dəyişdirmək caiz deyil.

c) Müxtəlif cinslərdən olan valyutaları əlbəəl olmaq şərtilə mütləq şəkildə dəyişdirmək olar. Məsələn, Suriya və ya Livan lirəsini Səudiyyə rialına dəyişdirmək olar – istər kağız şəkildə olsun, istərsə də gümüş. Yaxud istər ondan az dəyərdə olsun, istərsə də çox. ABŞ dollarını üç Səudiyyə rialına, ondan daha ucuz və ya baha qiymətə əlbəəl dəyişdirmək olar. Həmçinin gümüş Səudiyyə rialını üç kağız Səudiyyə rialına, ondan daha ucuz və ya baha əlbəəl dəyişdirmək olar. Çünki bu, bir növü başqa növə dəyişdirmək sayılır, yəni müştərək adın olması mahiyyəti dəyişdirmir.

Üçüncü: Qiymətli kağızların miqdarı qızıl və gümüşün nisab miqdarına yetişdikdə, yaxud digər ticarət məhsulları ilə birlikdə nisab tamamlandıqda onun zəkatını vermək vacibdir.

Dördüncü: Şirkətləri və səhmləri alıb-satarkən qiymətli kağızları maya dəyəri hesab etmək olar.

Daha doğrusunu Allah bilir. Müvəffəqiyyət Allahdandır. Muhəmmədə, onun ailəsinə, əshabələrinə Allahın salavatı və salamı olsun”.¹

Üçüncü məsələ. Üçtərəfli hiylə məsələsi

Sual: Bir nəfər soruşur ki, məndə bir-neçə kisə düyü var və həmin kisələr bizim saxlanc yerimizdədir. İnsanlar gəlib onu məndən bazar qiymətinə uyğun şəkildə alır, sonra başqa

---

¹ “Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Böyük alimlər heyətinin araşdırmaları”, 1/55-93; Bax: Muhəmməd əl-Musnədin “Fəzilətli alimlərin islami fətvaları” əsəri, 2/379-380.

adamlara borca verirlər. Borclu məhsulu sata bilmədikdə mən onu ondan götürürəm, o da məndən aldığı qiymətdən bir rial aşağı endirim edir. Sonra başqaları gəlib onu məndən alırlar və bu proses beləcə davam edir. Bütün bunlar eyni məkanda baş verir və onlar məhsulu həmin məkanda alırlar. Bu yolla ticarət etmək günahdır, yoxsa yox? Allah sizi xeyirlə mükafatlandırır, bizə məlumat verin.

Cavab: Bəli, bu yolla ticarət etmək sələm hiyləsidir. Burada həm əlavə var, həm də gecikdirmə. Yəni “əlavə sələm” və “nisyə sələm” burada bir araya gəlib. Çünki bu zaman borc verən kəs, misal üçün, on rialın əvəzinə on iki rial əldə edir. Bəzən hətta elə olur ki, borc verənlə borc götürən öz aralarında dükan sahibinin yanına getməmişdən öncə razılaşırlar. Məsələn, 10-a, yaxud 12-yə və ya ondan çox və ya az məbləğə razılaşırlar, sonra da dükan sahibinin yanına gəlib öz hiylələrini həyata keçirirlər. Şeyxulislam İbn Teymiyyə bunu üçtərəfli hiylə adlandırmışdır. Bu da şəkk yoxdur ki, sələm üzərində hiylədir. Həm əlavə sələmdir, həm də nisyə sələmi. Bu da ki, haramdır və böyük günahlardandır. Çünki haram bir şey hiylə yolu ilə halala çevrilmir, əksinə, onun pisliyini artırır. Rəvayət olunur ki, Əyyub əs-Sixitiyani hiylə gələnlər barəsində belə demişdir: “Hiylə gələnlər münafiqlə eynidirlər. Münafiq olan kəs kafir olduğu halda özünü mömin kimi göstərir. Sələm üzərindən hiylə quranlar da onlar kimidirlər – özlərini halal və düzgün ticarət edənlər kimi göstərirlər”.¹

Böyük alim İbn Useymin.

---

¹ “Möhtərəm İslam alimlərinin fətvaları”, 2/382.

Üçüncü məsələ. Məhsul yerində qala-qala onu alış-veriş yolu ilə borca satmaq

Sual: Bir nəfər soruşur ki, məhsul yerində qala-qala onu alış-veriş yolu ilə borca satmağın hökmü nədir? Müasir dövrdə bəziləri bu üsulla ticarət edirlər.

Cavab: Müsəlman bir kəs özünə məxsus olmayan və əlində olmadan hər hansı bir məhsulu nağd və ya nisyə olmasından asılı olmayaraq, sata bilməz. Peyğəmbər ﷺ Həkim ibn Hizəmə belə demişdir: **“Səndə olmayan bir şeyi satma”**.¹ Abdullah ibn Amr ibn əl-Asdan رضي الله عنه nəql olunan hədisdə Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Borcla satmaq halal deyil. Səndə olmayan bir şeyi satma”**. Hədisi beş böyük hədis alimi səhih isnadla rəvayət etmişlər.² Həmin məhsulu alan adam da onu əldə etmədən qeyd etdiyimiz iki hədisə əsasən onu sata bilməz.

Həmçinin İmam Əhməd, Əbu Davud, İbn Hibban (səhih olaraq) və Hakim رحمته الله Zeyd ibn Sabitin رضي الله عنه belə dediyini rəvayət etmişlər ki, o demişdir: **“Allahın elçisi ﷺ tacirlərə məhsulu miniklərə yükləməmişdən öncə satmalarını qadağan etmişdir”**.³

¹ “Sunən Əbu Davud”, 3503; “Sunən ət-Tirmizi”, 1232; “Sunən ən-Nəσαι”, 4613. Albani “Səhih Sunən ət-Tirmizi” əsərində onu səhih hesab etmişdir (2/9).

² “Sunən Əbu Davud”, 3504; “Sunən ət-Tirmizi”, 1234; “Sunən ən-Nəσαι”, 4611; “Sunən İbn Macə”, 2188; “Musnəd İmam Əhməd”, 2/174, 179, 205; “Mustədrək əl-Hakim”, 2/17. Albani “Səhih Sunən Əbu Davud” əsərində (3504), “Səhih ət-Tirmizi” əsərində (1234) və “Səhih İbn Macə” əsərində (2188) onu səhih hesab etmişdir.

³ “Sunən Əbu Davud”, 399. Albani “Səhih Sunən Əbu Davud” əsərində bu hədisi həsən hesab etmişdir (2/668).

Buxarinin də “Səhih” əsərində İbn Ömərdən رحمته الله rəvayət olunur ki, o demişdir: “Mən Rəsulullahın ﷺ zamanında insanların yemək alıb-satdığını görmüşəm. Onlara yeməyi miniklərinə yükləməmişdən öncə onu satmaları qadağan olunurdu”.¹ Bu xüsusda hədislər olduqca çoxdur.²

Böyük alim Əbdül-Əziz ibn Bəz.

Dördüncü məsələ. Bir valyutanı digər valyutaya dəyişdirmək

Sual: Bir nəfər soruşur ki, mən bir nəfərdən qırx min Səudiyyə rialına on min ABŞ dolları almaq istəyirəm. Pulu isə aybaay, hər ay min rial olmaqla ödəyəcəyəm. Sonra həmin dollarları bazarda 37500 riala satmaq istəyirəm. Bunun hökmü nədir? Onu da qeyd edim ki, mənim bu pula ehtiyacım var.

Cavab: Bunun hökmü haramdır. Valyuta xırdalayan şəxs eyni məclisdə valyutanı əldə etmədən bunu edə bilməz. Bu suala görə də ikinci adam dolların əvəzini əldə etməyib. Buna görə də bu alış-veriş batil hesab olunur. Əgər ödəmiş olsa, dolları başqasına ödəyə bilər. Lakin birinci sazişə əsaslanmamalıdır, çünki birinci saziş keçərli deyil. Peyğəmbərin ﷺ belə dediyi sabitdir ki: **“Allahın Kitabına uyğun olmayan hər hansı bir şərt yüz şərt olsa belə, batildir. Allahın hökmü daha haqlıdır, Allahın şərti daha etibarlıdır”**.³

Böyük alim İbn Useymin.

¹ “Səhih əl-Buxari”, 2137.

² “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/383-384.

³ “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/386; “Səhih əl-Buxari”, 456; “Səhih Muslim”, 2635.

Beşinci məsələ. İşlənmiş qızılı yeni qızılla fərqini ödəməklə dəyişdirmək

Sual: Bir nəfər soruşur ki, bir adam zinət əşyaları dükanında işləyir. Biri ona işlənmiş qızıl gətirir, o da onu ondan alır. Onun da qiyməti rialla bəllidir. Həmin zaman və məkanda bunun əvəzini ödəməmişdən öncə işlənmiş qızılı satan adam ondan yeni qızıl alır. Onun da qiyməti bəllidir. Bu zaman alıcı əlavə ödənişi ödəyir. Bu icazəlidirmi? Yoxsa gərək birincinin qiymətini satıcıya əvvəlcə ödəməlidir? Daha sonra alıcı ona yeni qızılı həmin pulla və ya qeyrisi ilə satmalıdır?

Cavab: Bu halda gərək öncə işlənmiş qızılın pulu ödənilsin. Satıcı həmin pulu aldıqdan sonra istəyər ondan yeni qızıl ala bilər, istərsə də başqa bir adamdan. Ondən alası olsa onun pulunu və ya başqa bir pulu ona verə bilər. Müsəlman olan kəs belə etməlidir ki, sələmə girmiş olmasın. Çünki pis cinsi yaxşı cinslə əlavə qiymətlə dəyişdirmək sələmdir. Buxari və Muslimin “Səhih” əsərlərində nəql olunan hədisdə Peyğəmbər ﷺ bir nəfəri iş üçün Xeybəre təyin edir. O da gedib oradan yaxşı növ xurma gətirir. Rəsulullah ﷺ soruşdu: **“Xeybərin bütün xurmaları belədir?”** Həmin adam cavab verir ki, xeyr. Biz bir saa bu xurmanı iki saa digər xurmaya dəyişdiririk. İki saa bu xurmanı isə üç saa digər xurmaya dəyişdiririk. O dedi: **“Belə etmə. Yaxşı xurmanı dirhəmə sat, sonra həmin pulla zəif xurmanı al”**.¹ Bu cür ticarət zaman və məkan baxımından eyni olsa belə, qızılın fərqli miqdarda qızılla dəyişdirilməsinə gətirib çıxara bilər. Bu isə haramdır. Muslimin “Səhih” əsərində Ubədə ibn Samitdən رحمته الله nəql olunan hədisdə Allah rəsulu ﷺ

¹ “Səhih əl-Buxari”, 2201; “Səhih Muslim”, 1593.

demişdir: “Qızıl qızılla, gümüş gümüşlə, buğdanı buğda ilə, arpanı arpa ilə, xurmanı xurma ilə, duzu duzla dəyişərkən eyni miqdarda, bərabər və əlbəəl olmalıdır. Bu məhsullar müxtəlif olduqda isə əlbəəl olmaq şərti ilə istədiyiniz kimi alış-veriş edin”.¹ İbn Səidin dediyi isə belədir: “Bunu artıran və ya artırılmasını tələb edən sələmə girmiş olur. Götürənlə verən bu məsələdə eynidir”.²

Daimi Komitə.

Sual: Mən qızıl satanın yanına gedib ona köhnə zinət əşyaları verdim. O onları çəkib dedi ki, qiyməti 1500 rialdır. Mən ondan 1800 riala yeni zinət əşyası aldım. Ona 300 rial əlavəni ödəsəm olar? Yoxsa əvvəl ondan 1500 rialı alım, sonra ona toplam 1800 rial verim?

Cavab: Qızılı qızıla dəyişərkən Peyğəmbərin ﷺ dediyi kimi və səhih hədislərdə nəql olunduğu şəkildə – eyni miqdarda, bərabər və əlbəəl olmalıdır. Hətta qızılın növü fərqli olsa belə, biri yeni, digəri köhnə olsa belə, yaxud başqa yöndən fərqli olsalar belə, bu cür dəyişmək olmaz. Gümüş də eyni cür dəyişdirilir.

İcazəli qaydası budur ki, qızılı, gümüşü və ya valyutası olan kəs əvvəlcə onu satıb pulunu almalı, sonra yeni qızıl, gümüş və ya valyutanı əlbəəl almalıdır. Çünki valyuta da qızıl və gümüşlə eyni hökmdədir. Bir-biri ilə dəyişdirilərkən, yaxud qızıl və gümüşü ona dəyişdirərkən onlarda da sələm baş verir.

---

¹ “Səhih Muslim”, 1587; “Sunən Əbu Davud”, 3349, 3350; “Sunən İbn Macə”, 2254.

² “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/389.

Qızıl və gümüşü pula deyil, başqa bir şeyə, məsələn, avtomobilə, məhsula və ya şəkərə dəyişərsə, bu zaman pulu almadan da alış-veriş edə bilər. Çünki bu zaman sələm olmur. Belə ki, alış-veriş qızıl, gümüş və ya valyuta arasında deyil, qeyd olunan məhsullarla və ya onlara bənzər məhsullarla baş verir.

Ticarət müəyyən bir vaxta təyin olunduqda bunun vaxtı da aydın olmalıdır. Uca və nöqsansız Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər, müəyyən bir müddətədən bir-birinizə borc verdikdə onu yazın”**.^{1,2}

Böyük alim Əbdül-Əziz bin Bəz.

Altıncı məsələ. Qızılı və ya gümüşü borca satmaq

Sual: Soruşulur ki, bir nəfər məndən qızıl zinət əşyası aldı. Həmin məhsulun qiyməti min rial idi. Ona dedim ki, yalnız nağd ala bilərsiniz. O da mənə dedi ki, mənə min rial borc ver. Mən ona borc verdim, o da həmin pulu mənə verib məhsulu aldı. Belə etmək doğrudurmu?

Cavab: İcazəli deyil. Çünki bu, sələm üçün hiylədir. Burada həm də iki saziş – borc və alış-veriş sazişləri eyni vaxtda bağlanır ki, bu da həmçinin qadağandır.³

Daimi komitə.

Sual: Biri gəlib qızıl zinət əşyaları almaq istəyir. Həmin məhsulları tərəzidə çəkəndə məlum olur ki, o adamın pulu bunları almağa kifayət etmir. Bu zaman o mənə pulu tam vermədən

---

¹ “əl-Bəqərə” surəsi, 282.

² “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/352.

³ “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/390.

mən ona qızıl sata bilmərəm. Lakin, məsələn, səhər vaxtı mənə deyir ki, qızılı mənim üçün saxla, mən axşamüstü pulu tam gətirib qızılları alaram. Bu halda qızılı qaba qoyub pulu gətirənədək kənarda saxlaya bilərəmmi? Yoxsa gərək sazişi pozum? Əgər gətirərsə, başqa müştərilər kimi ona satmış olaram, əgər gətirməzsə, onda aramızda sanki heç belə söhbət olmayıb.

Cavab: Səndən almaq istədiyi qızılları pulu gətirənədək kənara qoymaq olmaz. Çünki onların arasındakı saziş niyyə ribasına görə baş tutmamışdı. Pulu tam şəkildə gətirdikdə aranızda yeni bir alış-veriş sazişi yaranmış olur və hər kəs lazım olanı götürür.¹

Yeddinci məsələ. Sığorta şirkətləri ilə səhmdarlıq

Sual: Mən Küveytdə yaşayıram. Bizdə ticarət, kənd təsərrüfatı, bank, sığorta və neft məhsulları ilə bağlı səhmdar şirkətlər mövcuddur. Hər bir vətəndaş və onun ailə üzvləri həmin şirkətlərdən pay ala bilər. Şəriətin bu cür şirkətlərlə bağlı hökümünü bizə bildirmənizi xahiş edirik.

Cavab: İnsan buna bənzər şirkətlərdə o zaman səhmdar ola bilər ki, həmin şirkətlər sələmlə iş görməsinlər. Əgər sələmlə iş görürlərsə, o zaman olmaz. Çünki sələmin haramlığı Quran, Sünnə və icma ilə sabitdir. Adam sığorta şirkətlərində də səhmdar ola bilməz. Çünki sığorta məsələlərində qeyri-müəyyənlik, hiylə və səlām olur. Qeyri-müəyyənlik, hiylə və sələmlə əlaqədar məsələlər isə İslam şəriətinə görə haramdır.²

Daimi komitə.

---

¹ "Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları", 2/353.

² "Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları", 2/392.

Səkkizinci məsələ. Sələmlə işləyən banklarla əməkdaşlıq

Bu xüsusda “İslam fiqhi birliyi”nin belə bir qərarı vardır:

“İslam fiqhi birliyi” *hicri* 1406-cı il, rəcəb ayının 12-si ilə 29-u arasında Məkkə şəhərində keçirilmiş doqquzuncu iclasında sələmlə işləyən bankların yayılması, insanların onlardan istifadəsi, həmin bankların alternativinin olmaması məsələsinə baxmışdır. Sonda bu məsələ Birliyin rəis müavini və Baş katibi olan doktora yönəldilmişdir.

Birlik hörmətli üzvlərin bu təhlükəli məsələ ilə bağlı məruzələrini dinləmiş və onun Quran, Sünne və icma ilə haramlığı sabit olan bir məsələ olduğunu bildirmişdir.

Müasir iqtisadi araşdırmalar göstərir ki, sələm ümumdünya iqtisadiyyatı, siyasəti, əxlaqi dəyərləri və salamatlılığı üçün böyük təhlükədir. Günümüzdə dünyada baş verən bir sıra böhranların səbəbi məhz sələmdir. Bundan yaxa qurtarmağın yeganə yolu İslam dininin on dörd əsrdən bəri qadağan etdiyi bu pis xəstəliyi kəsib atmaqdır. Daha bir vacib addım sələm və şəri baxımdan qadağan olan məsələlərlə işləməyən islami bankların yaradılmasıdır. Bu cür bankların təsis olunması dünyəvi sistemin və mədəni hər b qurbanlarının: “Müasir iqtisadiyyatda İslam şəriətinin tətbiqi mümkünsüzdür” – iddiasını yalanlamışdır. Belə ki, banksız iqtisadiyyat mümkün deyil. Banklar isə qazanc əldə etmədən mövcud ola bilməz.

Qərar da bunlar da qeyd olunur ki:

Birinci: Bütün müsəlmanlar Uca Allahın qadağan etdiyi sələmlə iş görməkdən, alış-veriş etməkdən, buna hər hansı bir şəkildə yardım etməkdən əl çəkməlidirlər.

İkinci: Birlik İslami bankların səlāmlə işləyən banklara alternativ olması qənaətindədir. Birlik bu tip bankların bütün İslam coğrafiyasında geniş yayılmasının zəruri olduğunu bildirir. Müsəlmanların kompakt şəkildə yaşadığı qeyri-müsəlman coğrafiyasında da belə sistem mövcud olmalıdır ki, bu bankların şəbəkə halında fəaliyyət göstərməsi kamil islami iqtisadiyyatı gücləndirsin.

Üçüncü: İstər daxildə, istərsə də xaricdə hər hansı bir müsəlmanın islami bank ola-ola səlāmlə çalışan banklarla əməkdaşlıq etməsi haramdır. Belə ki, islami alternativ mövcud olduğu halda onun səlāmlə çalışan banklarla əməkdaşlığına üzr yoxdur. Bu halda o yaxşını pisə, halalı isə harama tərcih etmiş olur.

Dördüncü: Birlik İslam dövlətlərindəki məsul şəxsləri və həmin ölkələrdə olan səlāmlə işləyən bank rəhbərlərini səlām bataqlığından uzaqlaşmağa çağırır.

Beşinci: Səlām faizləri yolu ilə əldə olunan hər bir qazanc şəri baxımdan haramdır. Müsəlman olan kəs (əmanətçi) nə özü üçün, nə də bir başqası üçün, yaxud bir işindən ötrü bundan faydalana bilməz. Bu faydalar gərək müsəlmanların ümumi mənafeyi üçün – məktəb, xəstəxana və s. kimi istiqamətlərdə xərclənsin. Bu sədəqə deyil, haramdan qurtulma üçündür.

Banklar heç bir halda bu gəlirlərdən imtina etmir, bunların sayəsində güclənir. Xarici banklarda bu minvalla günah daha da artmış olur. Adətən bu faydalar yəhudi və xaçpərəst müəssisələrinə sərf olunur. Beləcə müsəlmanların öz malları ilə özlərinə qarşı müharibə aparılır, onların övladları düzgün əqidədən sapdırılır. Onu da qeyd edək ki, belə banklarla əməkdaşlığa davam etmək faydalı olub-olmamasından asılı olmayaraq, icazəli deyil.

Heyət İslam banklarında çalışan *rəhbər* şəxslərdən də tələb edir ki, onun işlərini müsəlman və əməlisaleh kəslərə tapşırınsın. Onlar da öz növbəsində bu işi İslamın əhkamlarına və ədəblərinə uyğun şəkildə anlayaraq həyata keçirsinlər ki, gördükləri işlər də ona müvafiq olsun.

Müvəffəq edən və doğru yola hidayət edən Allahdır.¹

“Dəvət” jurnalı, 1037

Doqquzuncu məsələ. Sələmlə işləyən banklarla iş görmək və orada işləmək

Sual: Aşağıdakı məsələlərin şəri hökmü nədir?

- 1) Birisi pulunu banka əmanət edir, bir ildən sonra da onun faizini götürür.
- 2) Bankdan müəyyən müddətə kredit götürmək.
- 3) Pulunu banka əmanət edir, lakin faizini götürmür.
- 4) Həmin banklarda işləməyin hökmü – istər müdir olsun, istərsə də sırayı əməkdaş.
- 5) Öz daşınmaz əmlakını banka icarəyə verən kəs.

Cavab: Banklardan faizli borc və ya kredit götürmək olmaz. Çünki bu, açıq-aydın sələmdir.

Qeyri-bank qurumlarından da borc və ya kredit götürmək olmaz. Heç kəsdən faizli borc almaq olmaz. Bütün elm əhlinə görə bu, haramdır. Çünki Uca və nöqsansız Allah buyurur: **“Allah ticarəti halal, sələmi isə haram buyurmuşdur”**.² O həmçinin buyurur: **“Allah sələmi məhv edər, sədəqələri isə**

---

¹ “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/393.

² “əl-Bəqərə” surəsi, 275.

artırar”.¹ Yenə bir ayədə Uca Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər, Allahdan qorxun və əgər möminsinizsə sələmdən qalan məbləğdən vaz keçin. Belə etməsəniz, Allahın və Onun rəsulunun sizə müharibə elan etdiyini bilin. Yox, əgər tövbə etsəniz, sərmayəniz sizindir – nə siz zülm edərsiniz, nə də sizə zülm olunar”.**² Sonra da Rəbbimiz buyurur ki: **“Əgər borclu olan kəs borcu qaytarmağa qadir deyilsə, vəziyyəti düzəlməyə qədər ona möhlət verin”.**³

Uca Allah bəyan edir ki, borclu şəxsi sıxışdırmaq olmaz. Həmçinin gecikməyə görə də əlavə pul tələb edilə bilməz. Borcluya sadəcə vəziyyəti düzəlməyə qədər vaxt vermək lazımdır ki, borcunu qaytara bilsin. Borcu gecikdirdiyinə görə isə ondan əlavə məbləğ tələb olunmamalıdır. Bu da uca və nöqsansız Allahın öz qullarına olan rəhmətindən və lütfündəndir. Bununla Rəbbimiz insanları onlara xeyir deyil, zərər verən zülm və haqsızlıqdan qoruyur.

Müsəlman olan kəs zərurət olduğu təqdirdə faiz götürməmək şərtilə banka əmanət qoya bilər.

Sələmlə işləyən banklarda işləmək olmaz – istər müdir işi olsun, istər katib, istərsə də mühasib və ya başqa bir iş. Uca və nöqsansız Allah buyurur: **“Yaxşılıq etməkdə və Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinməkdə bir-birinizə yardım edin. Günah işlər görməkdə və düşmənçilik etməkdə bir-birinizə yardım etməyin. Allahdan qorxun! Həqiqətən Allah, cəzası şiddətlidir”.**⁴

---

¹ “əl-Bəqərə” surəsi, 276.

² “əl-Bəqərə” surəsi, 278-279.

³ “əl-Bəqərə” surəsi, 280.

⁴ “əl-Maidə” surəsi, 2.

Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Allah sələm yeyənə, yedirənə, onu tapşırana, onu yazana və ona şahidlik edənlərə lənət eləsin”**. Sonra da demişdir: **“Onlar eynidirlər”**.¹ Günah işlər üzərində əməkdaşlığın haram olması barədə ayə və hədislər olduqca çoxdur.

Daşınmaz əmlakın sələm banklarına icarəyə verilməsi də yuxarıda qeyd olunan dəlillərə əsasən, icazəli deyildir. Çünki bununla sən onların sələm işlərini görməsində yardım etmiş olursan.

Uca Allahdan hər kəs üçün hidayət diləyirik. Rəbbimiz bütün müsəlman rəhbərlərinə və onların rəiyyətlərinə sələmə qarşı mübarizə aparmaqda və ondan çəkəndirməkdə, üstəlik şəri müamilələrdə Allah və rəsulunun mübah etdiyi işlərlə kifayətlənməkdə yardım etsin. Şübhəsiz ki, Allah buna Qadirdir.²

Böyük alim Əbdül-Əziz bin Bəz.

Onuncu məsələ. Sələm banklarına əmanət qoymaq

Sual: Birinin əlində müəyyən məbləğdə pul var və o, həmin pulu qorumaq məqsədilə banka qoyub. Hər il də həmin pulun zəkatını verir. Bu icazəlidir, yoxsa haram? Bizləri faydalandırın, Allah sizi xeyirlə mükafatlandırsın.

Cavab: Sələm banklarına əmanət qoymaq faizi götürülmədiyi təqdirdə belə, icazəli deyildir. Çünki bu, günah işlər görməkdə və düşməncilik etməkdə yardımlaşma hesab olunur. Uca və nöqsansız Allah da bunu qadağan etmişdir. Lakin buna zərurət yarandıqda və sələmlə çalışan banklardan başqa

¹ “Səhih əl-Buxari”, 5962; “Səhih Muslim”, 1567.

² “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/397.

heç kim adamın pulunu qoruya bilmədikdə, bu hal zərurət sayıldığı üçün pulunu banka əmanət edə bilər. Uca və nöqsansız Allah buyurur: **“Allah, məcburiyyət halı istisna olmaqla, haram buyurulanları təfəsilatı ilə sizə bildirmişdir”**.¹ İslami bank tapdıqda və ya günah iş və ya düşmənçilik üzərində əməkdaşlığı olmayan etibarlı bir yer müəyyən etdikdə pulunu ora qoymalıdır və artıq bu andan sələm bankına pul qoymaq icazəli olmur.²

Böyük alim Əbdül-Əziz bin Bəz

On birinci məsələ. Bank səhmlərini almaq

Sual: Bankın səhmlərini alıb, bir müddət sonra onları satmağın hökmü nədir? Bu zaman min manatlıq səhm, məsələn, üç min manat olur. Bu sələm sayılırmı?

Cavab: Bank səhmlərini almaq və ya satmaq icazəli deyil. Çünki bu, bərabərlik və əldə etmək şərti mövcud olmadan pulu vermək sayılır. Həmçinin həmin məkan sələmlə işlədiyinə görə də onunla alqı-satqı vasitəsilə əməkdaşlıq etmək olmaz. Uca və nöqsansız Allah buyurur: **“Yaxşılıq etməkdə və Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinməkdə bir-birinizə yardım edin. Günah işlər görməkdə və düşmənçilik etməkdə bir-birinizə yardım etməyin”**.³

Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Allah sələm yeyənə, yedirənə, onu tapşırıana, onu yazana və ona şahidlik edənlərə lənət eləsin”**. Sonra o demişdir: **“Onlar eynidirlər”**.⁴

¹ “əl-Ənam” surəsi, 119.

² “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/397.

³ “əl-Maidə” surəsi, 2.

⁴ “Səhih əl-Buxari”, 5962; “Səhih Muslim”, 1567.

Sən yalnız öz sərmayəni götürə bilərsən.

Sənə və bütün müsəlmanlara tövsiyəm budur ki, hər türlü sələm növlərindən çəkinsinlər və başqalarını da bundan çəkindirsinlər. Daha öncə etdikləri əməllərə görə də uca və nöqsansız Allaha tövbə etsinlər. Çünki hər növ sələm Allaha və Onun elçisinə qarşı müharibə aparmaqdır. Üstəlik, sələm Allahın qəzəbinə və cəzasına səbəbdır. İzzət və cəlal sahibi Allah buyurur: **“Sələm yeyənlər qəbirlərindən, şeytan vurmuş dəlinin qalxdığı kimi qalxarlar. Bu onların: “Alış-veriş də sələmçilik kimidir!” – demələrinə görədir. Halbuki, Allah alış-verişi həlal, sələmçiliyi isə haram etmişdir. Hər kim özünə Rəbbindən xəbərdarlıq gəldikdən sonra *sələmçiliyə* son qoyarsa, keçmişdə aldığı *sələmlər* onundur. Onun işi Allaha qalar. Kim də *yenə sələmçiliyə* qayıdarsa, məhz onlar cəhənnəmlik olar və orada sürəkli qalarlar. Allah sələmi puç edər, sədəqələri isə artırar. Allah küfr və günah işlərdə israr edən kimsələri sevməz”**.¹ Yenə izzət və cəlal sahibi Allah buyurur: **“Ey iman gətirənlər, Allahdan qorxun və əgər möminsinizsə, sələmdən qalan məbləğdən vaz keçin”**.² Elə az öncə qeyd etdiyimiz hədis də buna dəlalət edir.³

Böyük alim Əbdül-Əziz ibn Bəz

On ikinci məsələ. Sələmlə çalışan müəssisələrdə işləmək

Sual: Sələmlə çalışan müəssisələrdə sürücü və ya qarovulçu kimi işlərdə çalışmaq olarmı?

¹ “əl-Bəqərə” surəsi, 275-276.

² “əl-Bəqərə” surəsi, 278.

³ “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/399-400.

Cavab: Sürücü və ya qarovulçu işi olsa belə, sələmlə çalışan müəssisələrdə çalışmaq icazəli deyil. Çünki sələmlə işləyən müəssisələrdə çalışmaq onunla razılaşımaq anlamına gəlir. Bir şeyi qəbul etməyən kəs onun xeyrinə çalışa bilməz. Əgər çalışsınsa, deməli ondan razıdır. Haram olan bir işdən razı olan isə onun günahından pay almış olur. Həmin müəssisələrdə qeydiyyat, yazı, əmanətlər və başqa işlərə baxırsa, həmin adam bilavasitə haram iş görmüş olur. Cabir ibn Abdullahtan rəvayət olunan hədisdə Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Allah sələm yeyənə, yedirənə, onu tapşırana, onu yazana və ona şahidlik edənlərə lənət eləsin”**. Sonra da demişdir: **“Onlar eynidirlər”**.^{1,2}

Böyük alim Muhəmməd ibn Saleh əl-Useymin

On üçüncü məsələ. Sələmlə işləyən banklardan əldə olunan digər növ qazanclar

Sual: Bəzi banklar öz əmanətçilərinə qoyduqları məbləğə görə qazanc və bonuslar verir. Biz də bu qazancların hökmünü bilmirik ki, bu sələmdir, yoxsa onu götürmək icazəlidir. Bilmək istəyirik ki, müsəlman olan kəs onu götürə bilərmə? Həmçinin ərəb ölkələrində şəriət qanunlarına uyğun çalışan banklar mövcuddurmu?

Cavab: Əvvəla, bank öz əmanətçilərinə qazanc və ya bonus verirsə, bu sələm sayılır. Həmin qazancları götürmək halal deyildir. Sələmlə işləyən banklara əmanət qoyan kəs buna görə Allaha tövbə etməlidir. Sonra da qoyduğu əmanəti faizləri ilə birlikdə götürməli, sərmayəsini özündə saxlamalı, artığını isə

¹ “Səhih əl-Buxari”, 2237; “Səhih Muslim”, 1567.

² “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/401.

yoxsullara paylamalı və ya ictimai yerlərin təmirinə sərf etməlidir.

İkincisi: Sələmlə çalışmayan bir müəssisəni axtarmaq lazımdır. Bu bir dükan da ola bilər. Həmin dükana ticarət məqsədilə pulu yatırtmaq olar. Lakin bu zaman şərtlər bəlli olmalıdır ki, məsələn, qazancın üçdə biri sənindir. Həmçinin pulunu oraya əmanət kimi, faizsiz də qoya bilərsiniz. Peyğəmbərimiz Muhəmmədə, onun ailəsinə və səhabələrinə Allahın salavatı və salamı olsun.¹

Daimi Komitə

On dördüncü məsələ. Banka illik gəlir müqabilində borc vermək

Sual: Bankla bir iş görmək sələm sayılır, yoxsa icazəlidir? Çünki bir çox vətəndaşlar banklardan borc götürürlər.

Cavab: Müsəlman olan kəsin kimdənsə borca qızıl, gümüş və ya pul götürüb daha çox qaytarması haramdır. Bu, banklar üçün də keçərlidir, qeyri-banklar üçün də. Çünki bu sələm sayılır. Sələm isə ən böyük günahlardandır. Hər hansı bir bank bu cür fəaliyyət göstərsə, həmin bank sələmlə çalışan bank hesab olunur. Peyğəmbərimiz Muhəmmədə, onun ailəsinə və səhabələrinə Allahın salavatı və salamı olsun.²

Daimi Komitə

---

¹ "Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları", 2/404.

² "Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları", 2/412.

On beşinci məsələ. Bir valyuta ilə borc alıb başqa birisi ilə qaytarmaq

Sual: Bir qardaş mənə iki min Tunis dinarı borc verib. Biz bu barədə müqavilə də bağlamışıq. Müqavilədə həmin məbləğin Almaniya valyutası ilə qiymətini qeyd etmişik. Borcun müddəti (bir il) tamamlandıqda Almaniya valyutasının dəyəri artır. Bu zaman mən müqaviləyə əsasən borcumu qaytarmış olsam, ona üç yüz Tunis dinarı artıq verməliyəm. Belə olduğu halda borc verən adam bu əlavəni götürə bilərmi, yoxsa bu da səlam sayılır? Onu da qeyd edim ki, həmin adam borcun Almaniya valyutası ilə qaytarılmasını istəyir ki, Almaniya avtomobil alsın.

Cavab: Xeyr, borc verən kəs yalnız verdiyi pulu, yəni iki min Tunis dinarını götürə bilər. Əgər sən əlavəyə icazə vermiş olsan, olar. Belə ki, Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“İnsanların ən xeyirlisi borcu ən gözəl şəkildə qaytarandır”**. Hədisi Muslim öz “Səhih” əsərində rəvayət etmişdir.¹ Buxari hədisi bu ləfzlə rəvayət etmişdir: **“İnsanların ən xeyirlilərindən borcu ən gözəl şəkildə qaytarandır”**.²

Qeyd olunan müqaviləyə gəlincə isə ona əməl olunmamalıdır. Çünki bu, şəriətə uyğun bir müqavilə deyil. Şəri dəlillər ona dəlalət edir ki, borc verildikdə *hazırda* mövcud olan qiymətlə verilməlidir. Yalnız o hal istisnadır ki, borclu olan yaxşılıq və mükafat baxımından qiymətin artırılmasına icazə versin. Buna da dəlil az öncə qeyd etdiyimiz hədisdir.³

Möhtərəm alim Əbdül-Əziz bin Bəz

¹ “Səhih Muslim”, 1600.

² “Səhih əl-Buxari”, 2306.

³ “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/414.

Sual: Qahirədə yaşayan qohumlarımdan biri məndən borca 2500 Misir funtu pul istədi. Mən ona 2000 ABŞ dolları pul göndərdim, o da həmin pulu 2490 Misir funtuna xırdaladı. İndi isə o, borcunu qaytarmaq istəyir. Onu da qeyd edim ki, biz pulun necə və nə zaman qaytarılacağı barədə razılaşmamışıq. Sualım budur ki, indi mən ondan 2490 Misir funtu geri almalıyam? Hal-hazırda həmin pul 1800 ABŞ dolları edir, yəni mənim ona göndərdiyim 2000 ABŞ dolları məbləğindən azdır. Üstəlik, o, dollar almaq üçün 2800 Misir funtu, yəni götürdüyü məbləğdən 300 funt daha çox pul ödəməlidir?

Cavab: O səndən aldığı miqdarda dollar qaytarmalıdır. Çünki onun səndən götürdüyü valyuta bu olub. Ancaq əgər razılığa gəlsəniz ki, sənə pulu Misir funtu ilə qaytarsın, o zaman bunda bir qəbahət yoxdur. İbn Ömər رضي الله عنه demişdir: “Biz dəvəni Baqi və ya Naqi adlanan yerdə dirhəmlə satır, pulu dinarla götürürdük. Yaxud dinarla satıb dirhəmlə götürürdük. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **“Aralanmamağınız şərtlə, həmin günün qiymətinə uyğun götürsəniz, olar”**.¹ Bu da bir malı başqası ilə dəyişmək hesab olunur. Məsələn, qızılı gümüşə dəyişmək kimi. Ona görə də həmin adamla razılığa gəlsən ki, sənə borcunu dollar əvəzinə Misir funtu ilə qaytarsın, bunda bir qəbahət yoxdur. Lakin bir şərtlə ki, aldığı zaman nə qədər funt edirdisə, o qədər də qaytarılmalıdır. Məsələn, həmin vaxt 2000 dollar 2800 funt edirdisə, ondan 3000 funt ala bilməzsən. Lakin 2800 funt da götürə bilərsən, 2000 dollar da. Yəni həmin günün qiyməti miqdarında və ya bundan daha az götürməlisən. Daha artıq isə götürməməlisən. Çünki əgər sən daha çox götürsən, haqqın olmadığı qazancı əldə etmiş olacaqsan. Peyğəmbər ﷺ

¹ “Sunən Əbu Davud”, 3345; “Sunən ən-Nəsai”, 52.

isə zəmanəti olmayan bir qazancı qadağan etmişdir. Az götürsən isə sən öz haqqının bir hissəsini götürmüş olacaq, qalanını isə saxlamış olacaqsan ki, belə də etmək olar.¹

Böyük alim Muhəmməd bin Saleh əl-Useymin

On altıncı məsələ. Mənfəət gətirən borc

Sual: Bir adam başqasından borc alır. Lakin borc verən belə bir şərt qoyur ki, girov əvəzi olaraq borc alana məxsus əkin sahəsini götürəcək. O həmin torpağı əkib-becərəcək, məhsulun da ya hamısını, ya da yarısını götürəcək, digər yarısını da borcu qaytaranadək torpaq sahibinə verəcək. Borcu qaytarıldıqdan sonra isə torpağı öz sahibinə qaytaracaq. Belə bir şərtlə verilən borca şəriətin münasibəti necədir?

Cavab: Borc vermək borc alana yaxşılıq etmək və onun vəziyyətini asanlaşdırmaq məqsədi daşıyır. Bu da izzət və cəlal sahibi Allahın sevdiyi əməllərdəndir. Uca Allah buyurur: **“Yaxşılıq edin! Şübhəsiz ki, Allah yaxşılıq edənləri sevir”**.² Bu borc verən üçün qanuni və müstəhəb, borc alan üçün isə icazəli və mübahdır.

Peyğəmbərdən ﷺ varid olmuşdur ki, o, bir nəfərdən borca dəvə balası götürmüş, sonra da onu daha xeyirli şəkildə qaytarmışdı. Haqqında danışılan bu müqavilə də yaxşılıq və yardım məqsədilə bağlanıbsa, onun mənfəət müqaviləsinə çevrilməsi icazəli deyil. Burada dünyəvi mənfəəti qəsd edirəm. Çünki bu zaman müqavilə öz mahiyyətindən kənara çıxmış olur. Ona görə də aşağıdakı iki məsələ arasında fərq vardır:

¹ “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/414-415.

² “əl-Bəqərə” surəsi, 195.

Birincidə bir adam digərinə bir dinar satır ki, bir ildən sonra ona bir dinarı geri qaytarsın. İkinci halda isə birisi digərinə bir dinar satır, lakin dinarı götürməmiş onlar ayrılırlar. Hər iki hal haramdır və sələmdir. Lakin əgər birinə borca bir dinar versə, o da borcunu bir ay və ya bir il sonra geri qaytarsa, bu icazəli olar. Baxmayaraq ki, borc verən öz haqqını bir il sonra almış olur. Çünki burada məqsəd qarşı tərəfə yardım etməkdir. Buna əsasən də borc verən borc alana şərt qoysa ki, hər hansı maddi mənfəət əldə edəcək, bu zaman borc verərək yaxşılıq etməkdən kənara çıxdığı üçün bu haram sayılır. Elm əhlinə görə məlum bir qayda vardır ki, fayda gətirən bir borc sələmdir. Buna əsasən də borc verən kəs borc alana belə bir şərt qoya bilməz ki, onun torpağını götürüb orada əkin əkəcək. Lap məhsulun bir hissəsini borc alana qaytarsa belə, bu olmaz. Çünki bu zaman borc verən mənfəət götürmüş olur. Borc da yaxşılıq və asanlaşdırma mahiyyətindən kənara çıxmış olur.¹

Böyük alim Muhəmməd bin Saleh əl-Useymin

On yeddinci məsələ. Biznes sığortası və bankın zəmanəti

“Həmd Tək olan Allaha məxsusdur, peyğəmbərimiz Muhəmmədə, onun ailəsinə və səhabələrinə salavat və salam olsun.

“Elmi araşdırmalar və fətvalar üzrə daimi Komitə” hörmətli sədrə ünvanlanmış 28/07/1400h. Tarixli, 1100 sayılı belə bir suala baxmışdır:

---

¹ “Fəzilətli alimlərin İslami fətvaları”, 2/415-416.

Elə bir halla qarşılaşmışıq ki, bankla iş görməyimizə zərurət yaranıb. Belə ki, bank tərəfindən verilən yaxşı icraçı zəmanətinə ehtiyac duyuruq. Belə ki, bank hər hansı bir müqavilənin icra edilməsinə zəmanət verməlidir. Müqavilənin şərtləri bunu tələb edir. Sonra bilmişik ki, banklar bu zəmanətə görə zəhməthaqqı götürür. Əlimizdə olan bəsit fiqh kitablarına nəzər salıb gördük ki, zəmanət könüllü olmalıdır. Beləcə çaşbaş qaldıq və düzgün dəlillərə əsaslanan şəri hökmə çatanaqədək həmin layihəni dayandırmağa olduq. İstədik ki, sizin elm və fəzilətinizi, təqvanızı nəzərə alaraq məsələyə sizinlə həll tapaq. Sizdən xahiş edirik ki, şəri dəlillərə əsasən bu xüsusda bizə öz rəyinizi bildirəsiniz. Zəmanət müqabilində pul almaq doğrudurmu?

Həmçinin hadisələrə qarşı sığorta məsələləri, həyat sığortası kimi məsələlərə şəriətin münasibəti nədən ibarətdir?

Cavab aşağıdakı kimidir:

Birinci. Bir adamla bağladığınız müqaviləyə bankın zəmanət verməsi icazəli deyil. Çünki onun əldə etdiyi qazanc haram hökmündə olan sələmdir. Sələm də məlum məsələdir ki, Quran, Sünnə və ümmətin yekdil rəyi ilə haram buyurulmuşdur.

İkinci. Ticarətdə sığorta aşağıdakılara əsasən haramdır:

1) Ticari sığorta müqavilələri böyük müqdarda hiylələri özündə ehtiva edən maliyyə məsələlərinə aiddir. Çünki sığorta olunan müqavilə bağlandığı zaman nə qədər alıb-verəcəyini bilmir. Ola bilsin, adam bir-iki dəfə sığorta ödənişi etsin, sonra isə təbii fəlakət baş versin və o, sığorta edəndən bütün məbləği alsın. Ola bilsin ki, fəlakət baş

verməsin və o, bütün borclarını ödəsin və heç bir şey götürə bilməsin. Həmçinin sığorta edən də nə qədər verəcəyini əvvəlcədən təyin edə bilmir. Hər müqaviləyə görə də müəyyən qədər ödəniş alır. Muslimin rəvayət etdiyi səhih bir hədisdə “Peyğəmbər ﷺ hiylə ilə olan alış-veriş qadağan etmişdir”.¹

2) Ticari sığorta müqavilələri qumar hesab olunur. Çünki burada maliyyə vəsaitlərinin geri qaytarılmasında təhlükələr mövcuddur. Bu zaman cinayətsiz hiylə halları və ya buna səbəb olan məsələlər baş verir. Müqabilsiz qənimət, yaxud mükafatsız müqabil vardır. Ola bilsin ki, deyildiyi kimi, sığorta olunan sığorta ödənişinin bir hissəsini etsin, sonra hadisə baş versin və sığorta edən bütün sığorta məbləğini ödəmiş olsun. Ola da bilsin ki, heç bir təhlükə baş verməsin. Bununla belə, sığortaedən sığorta ödənişlərini müqabilsiz əldə edə bilər. Bu halda cahillik hökm sürdüyündən, bu, qumar sayılır. Bu da qumar barədə varid olan ümumi qadağaya daxil olmuş olur: **“Ey iman gətirənlər! Şübhəsiz ki, sərxoşedici içki də, qumar da, tapınmaq məqsədilə dik qoyulmuş daşlar da, fal oxları da şeytan əməlindən olan murdar şeylərdir. Bunlardan çəkinin ki, bəlkə nicat tapasınız”**.²

3) Ticari sığorta müqaviləsi həm əlavə sələmini, həm də nisyə sələmini özündə cəm edir. Şirkət sığortaolunana və ya onun varislərinə, yaxud da başqa faydalananına onun ödədiyindən daha çox ödədikdə, bu, əlavə sələmi olur.

---

¹ “Səhih Muslim”, 1513.

² “əl-Maidə” surəsi, 90.

Sığorta edən isə sığorta olunana məbləği bir müddət sonra ödəyir ki, bu da nisyə sələmidir. Şirkət sığortaolunana onun ödədiyi qədər ödəyərsə, bu zaman yalnız nisyə sələmi olur. Ancaq fərq etməz – hər iki növ də Quran, Sünnə və icma ilə haram buyurulmuşdur.

4) Ticari sığorta müqaviləsi girov sayılır. Çünki onların hər birində cahillik, kələk və qumar vardır. Şəriət isə girovlardan yalnız İslama yardım və onun görkəmli şəxsiyyətlərinin azad olunması üçün mübah etmişdir. Peyğəmbər ﷺ girovun rüxsətini üç şeydə vermişdir. O ﷺ demişdir: **“Yarışma yalnız dəvə, at və ox atmaqda olar”**. Hədisi İmam Əhməd, Əbu Davud, Nəsai, Tirmizi və İbn Hibban səhih olaraq rəvayət etmişlər.¹ Sığorta isə bunlardan biri deyil, özü də onlara oxşamır. Buna görə də haramdır.

5) Sığorta müqaviləsi başqasının malını müqabilsiz (əvəzsiz) götürməkdir. Ticarət müqavilələrində müqabilsiz xeyir götürmək haramdır. Çünki aşağıdakı ayədəki qadağa ümumidir: **“Ey iman gətirənlər! Qarşılıqlı razılıqla aparılan ticarət istisna olmaqla, mallarınızı öz aranızda haqsız yerə yeməyin və özünüzdü öldürməyin. Həqiqətən, Allah sizə qarşı rəhmlidir”**.²

6) Sığorta müqaviləsi bağlanan zaman şəri cəhətdən vacib olmayan bir şey vacibləşir. Sığortaedən bunun təhlükəsinə

---

¹ “Sunən ət-Tirmizi”, 1700; “Sunən Əbu Davud”, 2574; “Sunən İbn Macə”, 2878; “Sunən ən-Nəsai”, 3587; “Musnəd İmam Əhməd”, 2/256, 358, 474; “Səhih Əbu Davud”, 2319, isnadı səhihdir.

² “ən-Nisa” surəsi, 29.

varmır və onun baş verməsinə səbəbkar olmur. Sadəcə sığorta olunanla müqavilə bağlayır və müəyyən bir məbləğ müqabilində baş verə biləcək təhlükəyə görə zəmanət verir. Bu zaman sığorta edən sığorta olunan üçün heç bir iş görmüş olmadığı üçün bu haram hesab olunur.

Ümid edirik ki, qeyd etdiklərimiz sual verən üçün faydalı və kifayətdir. Onu da deyək ki, bizim bu barədə kitablarımız yoxdur ki, onun bir nüsxəsini sizə göndərək. Həmçinin bu mövzu ilə əlaqədar sizə göndərə biləcəyimiz hər hansı bir kitabın olduğunu da bilmirik.

Müvəffəqiyyət Allahdandır. Peyğəmbərimiz Muhəmmədə, onun ailəsinə və səhabələrinə Allahın salavatı və salamı olsun.¹

Bununla da aydın oldu ki, ticari sığorta və həyat sığortası aşağıdakılara əsasən icazəli deyil:

1. Burada səlām vardır. Çünki fayda onun bəzi növlərində verilir. Bu da həyat sığortasıdır. Çünki bu zaman sığortaedən sığortaedilənə onun ödədiklərini və səlām əlavəsini ödəmiş olur. Beləcə sığortaçı (sığorta olunan) az məbləğ ödəyib, çox götürmüş olur.

2. Sığorta insanların malını haqsızcasına yeməkdir.

3. Sığorta qumar və girov üzərində durur. Çünki bu müqavilə *məchul* hadisə üzərində qurulub – o bəzən baş verir, bəzən isə baş vermir. Bu da qumar sayılır.

4. Sığortada hiylə və qeyri-müəyyənlik vardır.

---

¹ Elmi araşdırmalar və fətvalar üzrə daimi komitə: Abdullah ibn Quud (üzv), Abdur-Razzəq Əfifi (komitənin sədr müavini), Əbdül-Əziz bin Abdullah bin Bəz (rəhbər). 3249 sayılı, hicri 9/10/1400-cü il tarixli fətva.

5. Sığorta, müqavilə bağlayan tərəflər arasında düşmənçilik və mübahisələrə səbəb olur. Çünki hadisə baş verdikdə hər iki tərəf zərərin qarşılanmasını digər tərəfin üzərinə atır ki, bunun da nəticəsində mübahisələr, qarşıdurmalar və məhkəməyə şikayətlər yaranır.

6. Sığorta üçün bir zərurət yoxdur. Uca Allah şəriətdə sədəqələrin verilməsini buyurub, kasıblara və yoxsullara zəkat verilməsini əmr edib. İslam hökumətləri öz rəiyyətlərinə görə məsuldurlar.¹

---

¹ Bax: Şeyx doktor Ömər bin Əbdül-Əziz əl-Mutrik, "İslam şəriətinə görə səlām və bank işləri", səhifə 425 (1405-ci il çapı).

BEŞİNCİ BÖLÜM: SƏLƏMİN FƏSADLARI, ZƏRƏRLƏRİ, TƏHLÜKƏ VƏ TƏSİRLƏRİ

Şəkk yoxdur ki, sələmin böyük zərərləri, dəhşətli aqibəti vardır. İslam dini bəşəriyyətə yalnız onun səadəti üçün, onu həm bu dünyada, həm də axirətdə izzətləndirəcək şeyləri buyurub. O həm də bəşəriyyətin bədbəxt olmasına, həm bu dünyada, həm də axirətdə uduzmasına səbəb olan məsələləri qadağan edib. Sələmin bir çox zərərləri vardır ki, onlardan bəziləri aşağıdakılardır:

1 – Sələmin əxlaqa və ruha mənfi təsirləri vardır. Çünki baxdıqda görürük ki, sələmlə iş görən adamlar paxıl, xəsis, qəlbi sərt olurlar. Belələrinin rəzilliyinin əlamətləri pula ibadət etmək, mal-dövlətə həris olmaqlarıdır.

2 – Sələmin ictimai zərərləri də vardır. Çünki sələmlə iş görən cəmiyyət pərən-pərəndir, belə cəmiyyətdə yaşayan insanlar bir-birilərinə yardım etmirlər. Yardım edəndə də bunun əvəzində hər hansı bir qarşılıq güdürlər. Zəngin təbəqə kasıb təbəqəyə qarşı ədavət aparır. Bu cür cəmiyyətlərin xoşbəxt olması qeyri-mümkündür. Həmin cəmiyyətlərdə əmin-amanlıq bərqərar ola bilməz və hökmən onun üzləri hər an ayrılığa və təfriqəyə düşəcəkdir.

3 – Sələmin iqtisadi zərərləri də vardır. Çünki sələm insanlar arasında borc alıb-vermə kimi həyatın ictimai yönələri ilə əlaqədardır. Onun da müxtəlif formaları və növləri vardır.

Ümumən borcun növləri vardır:

Birinci növ. İnsanların öz ehtiyaclarını ödəməsi üçün bir-birilərindən götürdükləri borc. Ən çox səlam də məhz bu halda baş verir. Dünyanın elə bir yeri yoxdur ki, orada səlam mövcud olmasın. Yalnız Allahın rəhm etdiyi yerlər istisnadır. Çünki həmin yerlər kasıbların və orta təbəqə nümayəndələrinin ehtiyaclarının ödənilməsinə lazımi diqqəti ayırmayıblar. Hər dəfə belələri səlamçilərin əlinə düşdükdə az qala ömür boyu onlardan yaxa qurtara bilmirlər. Hətta elə olur ki, insanın övladları və nəvələri də həmin borcu ödəmək məcburiyyətində qalırlar.¹

İkinci növ. Tacirlərin, sənaye mütəxəssislərinin və torpaq sahiblərinin götürdükləri borclar. Onlar bunu adətən öz işlərini böyütmək məqsədilə edirlər.

Üçüncü növ. Bəzi hökumətlər maliyyə mərkəzlərindən borc götürərək öz ehtiyaclarını ödəyirlər. Bütün bu borcların zərəri isə cəmiyyət üzvlərinə dəymiş olur. Yaşadıqları müddətdə onlar bədbəxtçiliyə məhkum olurlar. İstər həmin borclar ticarət məqsədilə olsun, istər sənaye, istərsə də kasıb hökumətlərin zəngin hökumətlərdən aldıqları olsun. Bunların hamısı bütün cəmiyyət üzvlərinə və hökumətlərə yüklənir və bunun altından çıxıb bilmirlər. Bu da İslamın buyurduqlarına əməl etməməyin nəticəsidir. Dinimiz xeyirli işlərə, kasıblara, yoxsullara və ehtiyacı olanlara qarşı xeyirxah olmağa çağırır. Uca Allah buyurur: *“Yaxşılıq etməkdə və Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinməkdə bir-birinizə yardım edin. Günah işlər görməkdə və düşmənçilik etməkdə bir-birinizə yardım etməyin”*.²

Peyğəmbər ﷺ də qarşılıqlı rəhm etməyi, yardımlaşmanı, müsəlmanların bir-birilərinə əl tutmalarını əmr etmişdir. O ﷺ

---

¹ Əbu Yəalə əl-Məududi, “ər-Riba”, səhifə 40.

² “əl-Maidə” surəsi, 2.

demişdir: **“Mömin mömin üçün kərpicləri bir-birini tutan bina kimidir”**. Bunu deyib o, barmaqlarını bir-birinə keçirdi.¹

Yenə Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Möminlər bir-birilərini sevməkdə, bir-birilərinə mərhəmət etməkdə və bir-birilərini qorumaqda bir vücuda bənzəyirlər. Vücudun bir üzvü xəstə olarsa, digər üzvlər də bu səbəbdən yuxusuzluğa və hərarətli xəstəliklərə məruz qalır”**.²

Dürüst İslam dininin yoluna, onun buyurduğu əhkamlara tabe olmadan qurtuluşa çatmaq, xilas olmaq, xoşbəxt olmaq və müsibətlərdən yaxa qurtarmaq mümkün deyil.

4 – Sələmin İslam cəmiyyətlərinə əks təsiri vardır. Bunun açıqlaması daha öncə qeyd olundu.

5 – İnsan resurslarından istifadədə tarazlığın aradan qalxması. Məhz sələmçilərin can atdıqları sələmə görə işsizlik problemi yaşanır.

6 – İşsiz halda insanlar arasında inflyasiya artır.

7 – İqtisadiyyat yanlış yönə istiqamətlənir. Bu zaman israf baş verir.

8 – Müsəlmanların malını düşmənlərinə vermək. Bu da müsəlmanların başına gəlmiş ən təhlükəli məsələlərdəndir. Belə ki, onlar öz mal-dövlətlərini küfr dövlətlərində olan banklara yerləşdiriblər. Bu əmanətlər də müsəlmanların dirçəlməsinə əngəl olan bir amildir. Həmin kafirlər və sələmçilər də onların pulundan istifadə edərək bundan müsəlmanların zəifləməsi üçün istifadə edirlər.³

¹ “Səhih əl-Buxari”, 481; “Səhih Muslim”, 2585.

² “Səhih əl-Buxari”, 6011; “Səhih Muslim”, 2586.

³ Bax: Doktor Ömər bin Süleyman əl-Əşqar, “Sələm və onun cəmiyyətə təsirləri”.

9 – Sələm Allahın düşmənləri olan yəhudilərin icad və əməllərindən biridir. İzzət və cəlal sahibi Allah buyurur: **“Həm də qadağan olunmasına baxmayaraq sələm aldıqlarına və haqsız yerə insanların mallarını yediklərinə görə belə etdik. Biz onlardan olan kafirlər üçün ağırılı-acılı bir əzab hazırlamışıq”**.¹

10 – Sələm cahiliyyət əxlaqındandır. Kim onunla iş görərsə, onların vəsflərindən birinə malik olar.²

11 – Sələm yeyənlər Qiyamət günü dəli kimi dirildiləcəklər. Uca Allah buyurur: **“Sələm yeyənlər qəbirlərindən, şeytan vurmuş dəlinin qalxdığı kimi qalxarlar. Bu onların: “Alış-veriş də sələmçilik kimidir!” – demələrinə görədir. Halbuki, Allah alış-verişi halal, sələmçiliyi isə haram etmişdir. Hər kim özünə Rəbbindən xəbərdarlıq gəldikdən sonra sələmçiliyə son qoyarsa, keçmişdə aldığı sələmlər onundur. Onun işi Allaha qalar. Kim yenə sələmçiliyə qayıdarsa, məhz onlar cəhənnəmlik olar və orada sürəkli qalarlar”**.³

12 – Allah sələmlə əldə olunan pulları məhv və tələf edir. İzzət və cəlal sahibi Allah buyurur: **“Allah sələmi puç edər, sədəqələri isə artırar”**.⁴ İbn Məsuddan rəvayət olunan hədisdə Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Sələm çox olsa belə, onun aqibəti azlıqdır”**.⁵

¹ “ən-Nisa” surəsi, 161.

² Bu kitabda birinci bölümün üçüncü fəslinə bax.

³ “əl-Bəqərə” surəsi, 275.

⁴ “əl-Bəqərə” surəsi, 276.

⁵ “Musnəd İmam Əhməd”, 1/395, 424; “Mustədrək əl-Hakim”, 2/37. Əhməd Şakir onun isnadını səhih saymışdır (3754); “Səhih Tərgib vət-tərhib”, 1863.

13 – Sələmlə alışı-veriş etmək Allah və Onun elçisi tərəfindən müharibə ilə nəticələnir. İzzət və cəlal sahibi Allah buyurur: “Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və əgər möminsinizsə, sələmdən qalan məbləğdən vaz keçin. Belə etməsəniz, Allahın və Onun rəsulunun sizə müharibə elan etdiyini bilin. Yox, əgər tövbə etsəniz, sərmayəniz sizindir – nə siz zülm edərsiniz, nə də sizə zülm olunar”.¹

14 – Sələm yemək təqvanın zəifliyinə və ya yoxluğuna dəlalət edir. Bu da nicata çatmamağın, o cümlədən həm bu dünyada, həm də axirətdə uduzmağın səbəblərindəndir. Uca Allah buyurur: “Ey iman gətirənlər, qat-qat artırılmış sələmi yeməyin! Allahdan qorxun ki, bəlkə nicat tapasınız. Kafirilər üçün hazırlanmış Oddan çəkinin. Allaha və Onun göndərdiyi Rəsula itaət edin ki, bəlkə sizə rəhm olunsun”.²

15 – Sələm yemək insanı lənətə düçar edir və onu Uca Allahın rəhmətindən uzaqlaşdırır. Peyğəmbər ﷺ demişdir: “Allah sələm yeyənə, onu yazdırana, yazana və iki şahidinə lənət eləsin”. Sonra da demişdir: “Onlar eynidirlər”.³

16 – Sələm yeyən kəsə qandan olan çayda çimməklə əzab veriləcək. Hər dəfə oradan çıxmaq istədikdə, onun ağzına daşlar atılacaq və o, qandan olan çaya qaytarılacaq. Səmuradan nəql olunan uzun bir hədisdə gəlir ki, Peyğəmbər ﷺ dedi: “Çayda gördüyüm adam sələm yeyən idi”.⁴

17 – Sələm yemək insanı həlak edən ən böyük səbəblərdəndir. Əbu Hureyradan nəql olunan hədisdə Peyğəmbər ﷺ

¹ “əl-Bəqərə” surəsi, 278-279.

² “Ali İmran” surəsi, 130-132.

³ “Səhih Muslim”, 1597.

⁴ “Səhih əl-Buxari”, 2085.

dedi: **“Sahibini həlak edən yeddi günahdan çəkinin”**. Soruşdular ki, onlar hansı günahlardır? O dedi: **“Allaha şəriq qoşmaq, sehr, Allahın haram buyurduğu cana haqsız yerə qəsd etmək, sələm yemək, yetimin malını yemək, döyüş meydanından qaçmaq və günahsız mömin qadınları zinada ittiham etmək”**.¹

18 – Sələm yemək əzaba və dağıntıya səbəb olur. İbn Abbasdan nəql olunan hədisdə Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Əgər bir şəhərdə zina və sələm üzü çıxarsa, onlar Allahın əzabına düşər olmağı haqq edərlər”**.²

19 – Sələm yetmiş üç şər qapısına malikdir. Abdullah ibn Məsuddan nəql olunan hədisdə Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Sələmin yetmiş üç günahı vardır. Onların ən yüngülü insanın öz anası ilə zina etməsinin günahı kimidir. Sələmin də ən pisi bir müsəlman kişinin namusudur”**.³

20 – Sələm Allah və rəsuluna asilikdir. İzzət və cəlal sahibi Allah buyurur: **“Qoy onun əmrinə qarşı çıxanlar başlarına bir bəla gəlməsindən, yaxud özlərinə ağırlı-acılı bir əzab üz verməsindən qorxsunlar”**.⁴ O həmçinin buyurur: **“Kim Allaha və Onun rəsuluna asi olub Onun hüdudlarını aşarsa, Allah onu içində əbədi qalacağı Cəhənnəm oduna vasil edər. Onun üçün alçaldıcı bir əzab vardır”**.⁵ Başqa bir ayədə O buyurur: **“Allah və Onun Rəsulu bir işə hökm verdiyi zaman heç bir**

¹ “Səhih əl-Buxari”, 2615; “Səhih Muslim”, 89.

² əl-Hakim hədisi səhih olaraq rəvayət etmiş (2/37), Zəhəbi də onunla razılaşmışdır. Şeyx Albani bu hədisi “Halal və haram hədislərinin təxrici” əsərində (344) həsən hesab etmişdir.

³ “Müstədrək əl-Hakim”, 2/37; “Səhih cami əs-sağir”, 3/186; “Sunən İbn Macə”, 2274; “Səhih İbn Macə”, 2/27; “Sunən Əbu Davud”, 4/269.

⁴ “ən-Nur” surəsi, 63.

⁵ “ən-Nisa” surəsi, 14.

mömin kişi və mömin qadın öz işlərində istədikləri qərarı verə bilməzlər. Allaha və Onun Rəsuluna asi olan kəs, əlbəttə ki, açıq-aydın azgınlığa düşmüşdür".¹ Yenə O buyurur: "Kim Allaha və Onun rəsuluna asi olarsa, onun üçün içəri-sində əbədi qalacaqları Cəhənnəm odu hazırlanmışdır."²

21 – Səlam yeyən adam tövbə etməzsə, onu Cəhənnəm odu gözləyir. İzzət və cəlal sahibi Allah buyurur: "Səlam yeyənlər *qəbirlərindən* şeytan vurmuş dəlinin qalxdığı kimi qalxarlar. Bu onların: "Alış-veriş də səlamçilik kimidir!" – demələrinə görədir. Halbuki, Allah alış-verişi halal, səlamçiliyi isə haram etmişdir. Hər kim özünə Rəbbindən xəbərdarlıq gəldikdən sonra *səlamçiliyə* son qoyarsa, keçmişdə aldığı *səlamlar* onundur. Onun işi Allaha qalar. Kim *yenə səlamçiliyə* qayıdarsa, məhz onlar cəhənnəmlilik olar və orada sürəkli qalarlar."³

22 – Allah səlamdən verilən sədəqəni qəbul etmir. Bu xüsusda Peyğəmbər ﷺ demişdir: "Şübhəsiz ki, Allah gözəldir və yalnız gözəl olanı qəbul edir".⁴

23 – Səlam yeyənin duası qəbul olunmur. Əbu Hureyra nəql edir ki, Peyğəmbər ﷺ demişdir: "... Uzun müddət səfərdə olan, libası və üst-başı toz içərisində olan birisi əllərini qaldırıb: "Ey Rəbbim!" – deyir. Halbuki onun yediyi haram, içdiyi haram, geydiyi haramdır, özü də haramla bəslənib. Belə birisinin duasına necə cavab verilsin?"⁵

---

¹ "əl-Əhzab" surəsi, 36.

² "əl-Cin" surəsi, 23.

³ "əl-Bəqərə" surəsi, 275.

⁴ "Səhih Muslim", 1014.

⁵ "Səhih Muslim", 1014.

24 – Sələm yemək qəlbin sərtləşməsinə və günahların qəlbi bürüməsinə səbəb olur. Uca Allah buyurur: “Xeyr! Onların qəlbini qazandıqları günahlar bürümüşdür”.¹ Peyğəmbər ﷺ demişdir: “Həqiqətən də insanın bədənində bir ət parçası var. Həmin ət parçası sağlam olarsa, bütün bədən sağlam olar, o xarab olarsa, bütün bədən xarab olur. O ət parçası qəlbdir”.²

25 – Sələm yemək insanın gözəl nemətlərdən məhrum olmasına səbəb olur. Uca Allah buyurur: “Yəhudilər zülm etdiklərinə və bir çoxlarını Allah yolundan döndərdiklərinə görə onlara halal edilmiş gözəl nemətləri haram etdik. *Həm də qadağan olunmasına baxmayaraq sələm aldıklarına və haqsız yerə insanların mallarını yediklərinə görə belə etdik.* Biz onlardan olan kafirlər üçün ağırılı-acılı bir əzab hazırlamışıq”.³

26 – Sələm yemək zülmüdür, zülm isə Qiyamət günü zülmətlərə çevriləcəkdir. Uca Allah buyurur: “Zalımların etdikləri əməllərdən Allahın xəbərsiz olduğunu sanma. Allah sadəcə onları *cəzalandırmağı* gözlərin bərələ qalacağı günə saxlayır. *O gün onlar başlarını yuxarı qaldıraraq carçıya doğru tələsəcəklər. Onlar özlərinə belə dönüb baxmayacaq və onların qəlbi də bomboş qalacaq – qorxudan bütün başqa duyğulardan xali olacaq*”.⁴

27 – Çox vaxt sələmçi ilə xeyir qapıları arasında bir maneə olur – o, gözəl şəkildə borc vermir, çətinlikdə olana yardım etmir, bəlaya düçar olmuş adama kömək göstərmir. Çünki qazanc götürmədən kiməsə pul vermək ona ağır gəlir. Uca Allah

---

¹ “əl-Mutaffifin” surəsi, 14.

² “Səhih əl-Buxari”, 52; “Səhih Muslim”, 1599.

³ “ən-Nisa” surəsi, 160-161.

⁴ “İbrahim” surəsi, 42-43.

qullarından çətinlikdə olanlara yardım edənləri belə bəyan etmişdir. Əbu Hureyradan رضي الله عنه nəql olunan hədisdə Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Kim bir möminin üzləşdiyi dünya müsibətində ona yardım edərsə, Allah da ona Qiyamət gününün çətinliyində yardım edir. Kim çətinlikdə olan birinin işini asanlaşdırarsa, Allah ona həm bu dünyada, həm də axirətdə yardım edir. Kim bir müsəlmanın ayıbını örtərsə, Allah da onun həm bu dünyada, həm də axirətdə ayıblarını örtər. Bəndə öz qardaşına yardım etdikcə, Allah da ona yardım edir”**.¹

Peyğəmbərin ﷺ həm də belə dediyi nəql olunur: **“Kim çətinlikdə olan birinə möhlət verərsə, yaxud onun çətinliyini aradan qaldırırsa, Allah onu Öz kölgəsində kölgələndirər”**.²

28 – Sələm insandakı mərhəmət hissini öldürür. Çünki o imkanı çatdığı təqdirdə borclunun bütün mal-dövlətini mənim-səmək istəyir. Buna görə də Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Mərhəmət hissi yalnız bədbəxt insanlardan götürülər”**.³ O həmçinin demişdir: **“İnsanlara rəhm etməyə nə Allah da rəhm etməz”**.⁴ Bir başqa hədisdə Peyğəmbər ﷺ demişdir: **“Rəhm edənlərə Rəhman olan Allah rəhm edir. Yerdə olanlara rəhm edin ki, göydəki də sizə rəhm etsin”**.⁵

29 – Sələm insanlar və toplumlar arasında ədavət və kinə səbəb olur, onların arasındakı münasibətləri pozur və fitnə ilə nəticələnir.⁶

¹ “Səhih Muslim”, 2699.

² “Səhih əl-Buxari”, 2442; “Səhih Muslim”, 2580.

³ “Səhih Muslim”, 3006.

⁴ “Səhih əl-Buxari”, 2442; “Səhih Muslim”, 2580.

⁵ “Sunən Əbu Davud”, 1941; “Sunən ət-Tirmizi”, 924.

⁶ “Təudih əl-Əhkam min buluğil-mərami lil-Bəssəm”, 4/7.

30 – Sələm insanları elə bir oyunlara salır ki, onların nəticəsinə qalib gəlməyə onların gücləri yetmir. Sələmin zərərləri olduqca çoxdur. Təkcə bunu xatırlamağımız kifayətdir ki, Uca Allah yalnız zərərli və fəsadı olan əməlləri, habelə zərəri xeyrindən daha çox olan işləri haram edir.

Uca Allahdan həm özümə, həm də bütün müsəlmanlara həm bu dünyada, həm də axirətdə bağışlanma diləyirəm.¹

Allahın peyğəmbərinə, elçisinə, quluna, vəhyini etibar etdiyi şəxsə – Muhəmmədə, onun ailəsinə və səhabələrinə, habelə Qiyamət gününədək ona tabe olanlara salavat və salam olsun.

---

¹ “Təudih əl-Əhkam min buluğil-mərami lil-Bəssəm”, 4/7.

MÜNDƏRİCAT

Müqəddimə.....	4
Birinci bölüm: İslamdan öncə sələm.....	8
Birinci fəsil: Sələmin lüğəti və şəri baxımdan tanınması	8
İkinci fəsil: Yəhudilərdə sələm.....	9
Üçüncü fəsil: Cahiliyyətdə dövründə sələm.....	11
İkinci bölüm: İslamın sələm xüsusunda mövqeyi	13
Birinci fəsil: Sələmdən çəkəndirmə.....	13
İkinci fəsil: Artırma sələmi	18
<i>Birinci. Artırma sələminin tərifı .....</i>	<i>18</i>
<i>İkinci. Artırma sələmi ilə bağlı varid olmuş bəzi dəlillər.....</i>	<i>18</i>
<i>Üçüncü. Sələmin hökmü .....</i>	<i>22</i>
<i>Dördüncü. Sələmin haram buyurulmasının səbəbləri və hökmü .....</i>	<i>25</i>
Üçüncü fəsil: Nisyə sələmi	26
<i>Birinci. Nisyə sələminin tərifı .....</i>	<i>26</i>
<i>İkinci. Nisyə sələmi ilə bağlı varid olmuş bəzi dəlillər.....</i>	<i>27</i>
Dördüncü fəsil: “əl-İynə” alışı-verişi	29
<i>Birinci. “əl-İynə”nin tərifı.....</i>	<i>29</i>
<i>İkinci. “əl-İynə” ticarətinin hökmü və onun pislənməsi xüsusunda varid olmuş bəzi dəlillər.....</i>	<i>29</i>
Üçüncü bölüm: Artırma və nisyədə icazə verilənlər.....	32
Birinci fəsil: Artırma və nisyənin icazə verdikləri hallar	32
<i>Birinci. Səbəb aradan qalxdıqda artırma icazə verilir.....</i>	<i>32</i>
<i>İkinci. Çəkilməyən və ölçülməyən məhsullar arasında artırmanın icazəli olması .....</i>	<i>32</i>
İkinci fəsil: Xırdalama və onun əhkamı.....	34
Üçüncü fəsil: Şübhələrdən uzaqlaşmağa təşviq	38
Dördüncü bölüm: Müasir sələm məsələləri ilə bağlı fətvələr	41
Beşinci bölüm: Sələmin fəsadları, zərərləri, təhlükə və təsirləri ..	69